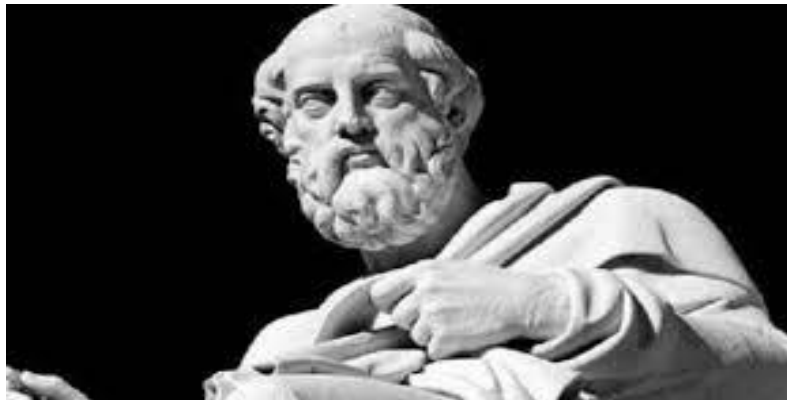




ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Σχολή Επιστήμης της Πληροφορίας & Πληροφορικής

Τμήμα Αρχειονομίας , Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας



Πλάτων: Η ζωή και το έργο του αρχαίου Έλληνα φιλοσόφου. Οι βασικές ιδέες του έργου του: Πολιτεία.

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: Σοφία Μαστροδήμου.

ΔΙΔΑΣΚΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ : Ευδοκία Λεοντιάδου.

ΚΕΡΚΥΡΑ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2021

Περιεχόμενα	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο	6
Εισαγωγή	6
Ιστορικό πλαίσιο	6
Ο ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ	7
1.1 Καταγωγή	7
1.2 Η σχέση του με τον Θεό Απόλλωνα	8
1.3 Εκπαίδευση	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο	10
2.1 Τα ταξίδια του	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο	13
3.1 Η «Ακαδημία»	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο	15
4.1 Η συνάντηση και η μαθητεία δίπλα στον Σωκράτη.	15
4.1.1 Σωκράτης.....	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο	17
5.1 Αριστοτέλης.....	177
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 ^ο	19
6.1 Η Εργογραφία του Πλάτωνος	19
6.1.1 Κυριότερα Έργα	32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 ^ο	37
7.1 Ο θάνατος του Πλάτωνα.....	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8 ^ο	38
8.1 Πολιτεία του Πλάτωνος (ή περί Δικαίου)	38
8.1.1 Δομή	39
8.1.2 Θεωρία των Μορφών (Μορφές ή Ιδέες;).....	40
8.1.3 Ο Μύθος του Σπηλαίου	40
8.1.4 Ο Μύθος του Ηρόδου.....	48
8.2 Δομή της κοινωνίας.....	51
8.2.1 Κοινοκτημοσύνη και ιδιωτική ζωή.....	51
8.2.2 Φιλόσοφοι-βασιλείς.....	52
8.2.3 Το γενναίον ψεύδος	52
8.3 Μορφές διακυβέρνησης	53

8.4 Η Ψυχή	55
8.5 Η επιλογή των αρχόντων	57
8.6 Τα μητρικά θεμελιώδη δικαιώματα.....	58
8.6.1 Η φυσική υπόσταση του ανθρώπου, Η Ζωή.....	60
8.6.2 Η ανθρώπινη αξία	61
8.6.3 Η Ισότητα	61
8.6.4 Καταμερισμός της εργασίας.....	62
8.6.5 Παιδεία.....	63
8.6.6 Τέχνη	66
8.6.7 Θρησκεία	66
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9 ^ο	68
9.1 Ατλαντίδα	68
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	70

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην εργασία αυτή αποτυπώνεται ο βίος του αρχαίου Έλληνα φιλοσόφου Πλάτωνα, ο οποίος υπήρξε αδιαμφισβήτητα μία από τις πιο σημαντικές προσωπικότητες στην ιστορία της φιλοσοφίας. Αναφέρονται οι επιρροές και τα ερείσματα που συνέβαλαν στη διαμόρφωση της φιλοσοφικής και διδακτικής του πορείας. Ακόμη σημειώνονται τα κυριότερα έργα του και παρατίθεται αναλυτική περιγραφή των βασικότερων ιδεών του περίφημου έργου του "*Πολιτεία*", το οποίο αποτελεί ίσως τον σημαντικότερο από τους διαλόγους του. Αναμφίβολα επηρέασε τη συγγραφή έργων που αναφέρονται στην Αρχαία Ελλάδα και στην Αρχαία Ρώμη μέχρι και το συλλογικό έργο επιφανών επιστημόνων, συγγραφέων και άλλων του 20ού και 21ου αιώνα.

SUMMARY

On this project it will be presented the life of the ancient Greek philosopher Plato, who was undoubtedly one of the most important personalities in the history of philosophy. The influences and beliefs contributed to the formation of his philosophical and didactic course. Moreover, his main works and a detailed description of the main ideas of his famous work “*The Republic*” (Greek: Πολιτεία, translit. Politeia; Latin: De Republica) are noted, with the last one being perhaps the most important of his dialogues. Undoubtedly it influenced the writing of works from Ancient Greece, Ancient Rome to the collective work of eminent scientists, writers and others of the 20th and 21st centuries.

Κεφάλαιο 1^ο

Εισαγωγή

Ιστορικό πλαίσιο: Το ιστορικό πλαίσιο στο οποίο έζησε ο Πλάτων, και το οποίο επηρέασε από πολλές απόψεις τη σκέψη του, αντιστοιχεί στην αρχή της πτώσης της ελληνιστικής εποχής και συγκεκριμένα με την πτώση της ελληνικής ηγεμονίας στην ανατολική Μεσόγειο (323-333- π.Χ.). Από την άλλη, το 347 π.Χ. επέστρεψε στην Αρχαία Αθήνα όπου μέχρι το θάνατό του ασχολήθηκε με τη διδασκαλία και με τη συγγραφή φιλοσοφικών έργων. Στη διάρκεια των ογδόντα χρόνων της ζωής του Πλάτωνα, ο ελληνικός πολιτισμός «βίωσε» την κρίση της Αθήνας, μιας πόλης πανίσχυρης μέχρι τότε και την συνακόλουθη κυριαρχία της Σπάρτης, νικήτρια του Πελοποννησιακού πολέμου, που με τη σειρά της ηττήθηκε στη μάχη των Λεύκτρων (371 π.χ.) από τη Θήβα, η οποία πήρε τη θέση της. Αν και από πολιτική άποψη η εποχή κατά την οποία έζησε ο Πλάτωνας αντιπροσωπεύει την αρχή της παρακμής της Αθήνας (πόλης-κράτους), αντίθετα πολιτισμικά συμπίπτει με μια περίοδο εξαιρετικής αίγλης, κατά την οποία η ανθρωπότητα φτάνει σε τέτοιο επίπεδο καλλιτεχνικής και φιλοσοφικής ανάπτυξης, που για πολλούς αιώνες θα παραμείνει απaráμιλλο: στην κλασσική εποχή. Ο Πλάτων, ήταν ένας από τους πρώτους και σημαντικότερους αρχαίους Έλληνες φιλοσόφους από την Αθήνα, ο πιο γνωστός μαθητής του Σωκράτη και δάσκαλος του Αριστοτέλη (Maschio, 2019).

Ο ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ

1.1 Καταγωγή

Ο φιλόσοφος γεννήθηκε στην Αθήνα ή στην Αίγινα, κατά τον Διογένη Λαέρτιο, στις 7 του μηνός Θωργηλιώνος (Μάιος) του 428/427 π.Χ., την ίδια μέρα που κατά τους Δηλίου, είχε γεννηθεί ο Απόλλωνας (ένας από τους 12 θεούς του Ολύμπου, θεός του φωτός, προστάτης των τεχνών της μουσικής και της μαντείας). Καταγόταν από εύπορη αριστοκρατική αθηναϊκή οικογένεια. Πατέρας του ήταν ο Αρίστων, από το γένος του βασιλιά Κόδρου και μητέρα του η Περικτιόνη, η οποία ήταν αδερφή του Χαρμίδη, ενός από τους Τριάκοντα τυράννους και ανιψιά του Κριτία, επίσης μέλος των Τριάκοντα, με καταγωγή από το γένος του νομοθέτη Σόλωνα. Αδέρφια του ήταν οι Αδείμαντος και Γλαύκων. Το πρώτο του όνομα ήταν Αριστοκλής, αλλά αργότερα ονομάστηκε Πλάτων επειδή είχε ευρύ στέρνο και πλατύ μέτωπο. Όταν ο πατέρας του πέθανε, η Περικτιόνη παντρεύτηκε το θείο της, Πυρίλαμπε, ο οποίος συνδεόταν φιλικά με τον Περικλή. Ο Πλάτων γνώρισε τον Σωκράτη σε ηλικία 20 ετών και έμεινε κοντά του μέχρι τον θάνατο του μεγάλου δασκάλου (399 π.Χ.) (Benson, 2006).

Στοιχεία για τη ζωή του Πλάτωνα μας παραδίδουν διάφορες αρχαίες πηγές. Οι πρώτες βιογραφίες του Πλάτωνα γράφτηκαν από τους ίδιους τους μαθητές του, μεταξύ άλλων του Σπεύσιππου, του Ξενοκράτη, του Φίλιππου Οπούντιου. Αυτές αποτέλεσαν τις βασικές πηγές των σωζόμενων βιογραφιών του Πλάτωνα, οι οποίες είναι με χρονολογική σειρά:

- του Φιλόδημου, *Academicorum philosophorum index Herculaneensis*, 1ο αι. π.Χ.
- του Απουλήιου, *De Platone et eius dogmate*, 2ος αι. μ.Χ.,
- του Διογένη Λαέρτιου, *Βίοι και γνώμαι τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ εὐδοκιμησάντων*, 3ο μ.Χ. αι.
- του Ολυμπιόδωρου του Νεότερου, *Βίος Πλάτωνος*, 6ος αι. μ.Χ.
- Ανώνυμου, *Προλεγόμενα τῆς Πλάτωνος φιλοσοφίας*, 6ος αι. μ.Χ.
- Λεξικό Σούδα, δύο λήμματα για τον Πλάτωνα, 10ος αι. μ.Χ.

Για παράδειγμα, σε όλους τους σωζόμενους βίους του Πλάτωνα, με εξαίρεση αυτήν του Φιλόδημου, η αρχή της οποίας έχει χαθεί, η γέννηση του φιλοσόφου παρουσιάζεται ως παρθενογένεση που οφείλεται στην παρέμβαση του θεού Απόλλωνα (Taylor, 2009).

1.2 Η σχέση του με τον Θεό Απόλλωνα

Ο Πλάτων, όπως προαναφέραμε, είχε ιδιαίτερη σχέση με τον Απόλλωνα. Ο μύθος λέει ότι όταν η μητέρα του ήταν έγκυος σε εκείνον, ο Απόλλων εμφανίσθηκε στον πατέρα του σε όνειρο, προστάζοντας να αποφύγει να συνευρίσκεται μαζί της, έως ότου γεννηθεί το παιδί που κυοφορούσε. Ένας άλλος μύθος αναφέρει ότι όταν ο Πλάτων ήταν μωρό, η μητέρα του τον πήγε στον Υμηττό, για να θυσιάσουν στον Απόλλωνα και στις Νύμφες. Η μητέρα του κάθισε να ξεκουραστεί. Τότε ήλθαν μέλισσες και άφησαν μέλι πάνω στα χείλια του, πράγμα που θεωρήθηκε χρησμός για την γλυκύτητα των λόγων του (Taylor, 2009).

1.3 Εκπαίδευση

Σε νεαρή ηλικία, διδάσκονταν μαθήματα κοντά στον Κρατύλο, μαθητή του Ηράκλειτου. Την πληροφορία αυτή, την έδωσε ο Αριστοτέλης μεταγενέστερα, μαθητής του Πλάτωνα. Σύμφωνα με το Διογένη τον Λαέρτιο ο Πλάτωνας έμαθε γράμματα στη σχολή του Διονύσιου και γυμναστική κοντά στον Αρίστωνα, τον Αργείο παλαιστή. Ακόμη, διδάχθηκε μουσική, μαθηματικά, ρητορική και ποίηση, έγραψε ερωτικά ποιήματα, επιγράμματα και μια τετραλογία με τραγικό χαρακτήρα. Μετείχε ως παλαιστής στους αγώνες των Ίσθμιων κι έγινε βετεράνος τριών μαχών, κερδίζοντας κι ένα βραβείο ανδρείας. Όμως, εκεί γύρω στα 407 π.Χ., η τύχη τα 'φερε να γνωρίσει τον διάσημο γέρο Σωκράτη. Μετά από αυτό δεν ξανά έγραψε ποιήματα. Έγινε μαθητής του για οκτώ χρόνια περίπου. Οι βιογράφοι αναφέρουν ότι ο φιλόσοφος προοριζόταν για πολιτικός ή τραγικός ποιητής, αλλά τράπηκε προς τη φιλοσοφία όταν άκουσε κάποια ημέρα το Σωκράτη να συνομιλεί. Η παράδοση λέει πως έκαψε όλα ποιήματα είχε γράψει ως τότε και τον ακολούθησε από τότε ως πιστός κι αφοσιωμένος φίλος. Αυτό το γεγονός, όπως είναι γνωστόν είχε ως απόρροια να

αλλάξει για πάντα τη ζωή του μελλοντικού του φιλοσόφου, στιγματίζοντας «βαθειά» και για «πάντα» τον χαρακτήρα και την σκέψη του (Brun, 1967).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

2.1 Τα ταξίδια του

Ο Πλάτων ταξίδεψε τρεις φορές στη Σικελία μετά από πρόσκληση των τυράννων των Συρακουσών. Εκεί επιχείρησε να πραγματοποιήσει το πολιτικό του όραμα μέσα από τη σύζευξη της πολιτικής με τη φιλοσοφία, αλλά το αποτέλεσμα του εγχειρήματος ήταν απογοητευτικό.

Πρώτο ταξίδι

Ήταν το 388 π.Χ. και σε ηλικία 40 ετών όταν ο Πλάτων προσκλήθηκε στην αυλή του Διονύσιου Α΄. Γρήγορα συνδέθηκε με τον αδελφό της γυναίκας του τυράννου, Δίωνα, ο οποίος δέχθηκε με ενθουσιασμό τις ιδέες του και εξελίχθηκε σε αφοσιωμένο μαθητή του. Η στενή σχέση των δύο ανδρών επηρέασε σημαντικά τον φιλόσοφο που βρήκε δίπλα του έναν πολύτιμο σύμμαχο στη διάδοση της πολιτικής του θεωρίας. Η επαφή, όμως, του φιλοσόφου με τον Διονύσιο υπήρξε άγονη, αφού ο τύραννος θεώρησε προσβλητικές τις παραινήσεις του Πλάτωνα για στροφή στην αρετή και τη φιλοσοφία. Εξοργισμένος μάλιστα ο Διονύσιος σκέφτηκε αρχικά να τον καταδικάσει σε θάνατο. Μετά την παρέμβαση του Δίωνα, ο τύραννος αναθεώρησε και σχεδίασε την πώληση του Πλάτωνα ως δούλου. Λέγεται ότι στην Αίγινα ο Πλάτων κινδύνεψε να χάσει τη ζωή του για άλλη μία φορά εξ αιτίας του νόμου που προέβλεπε τη θανάτωση του πρώτου Αθηναίου που θα εντοπιζόταν στο νησί. Αθωώθηκε την τελευταία στιγμή, όταν διαπιστώθηκε ότι ήταν φιλόσοφος. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, κατά τη διαδικασία της πώλησής του αναγνωρίστηκε από έναν γνωστό του, ο οποίος τον αγόρασε και τον ελευθέρωσε .

Δεύτερο ταξίδι

Το 367 π.Χ. πέθανε ο Διονύσιος Α΄ και τον διαδέχθηκε ο νεαρός γιος του Διονύσιος Β΄, ο οποίος βρισκόταν τον πρώτο καιρό υπό την επιρροή και την καθοδήγηση του Δίωνα. Ο Δίων πίστεψε πως με την κατάλληλη διαπαιδαγώγηση θα ήταν δυνατό να εξελιχθεί ο Διονύσιος σύμφωνα με το πλατωνικό πρότυπο του φιλοσόφου-βασιλιά. Ο Διονύσιος, μετά από παρότρυνση του Δίωνα, προσκάλεσε τον Πλάτωνα στις Συρακούσες. Ο Πλάτων στην αρχή δίστασε από ανησυχία μήπως το παράτολμο

σχέδιο του αποτύχει. Συνειδητοποίησε, όμως, ότι δεν υπήρχε καλύτερη ευκαιρία για να επιχειρήσει να εφαρμόσει το πολιτικό του όραμα κι έτσι αποφάσισε να επισκεφθεί για δεύτερη φορά τη Σικελία στα 60 του χρόνια.

«Εκείνο που βάρυνε στη σκέψη μου ήταν ότι, αν επρόκειτο να επιχειρήσω να εφαρμόσω όσα είχα σκεφτεί για τους νόμους και την πολιτεία, η δοκιμή έπρεπε να γίνει τώρα. [...] Ξεκίνησα λοιπόν από την πατρίδα μου κυρίως γιατί ντρεπόμουν τον ίδιο μου τον εαυτό, μήπως φανεί ότι δεν είμαι μόνο παρά σκέτη θεωρία και ότι ουδέποτε επιλέγω να καταπιαστώ με κάποια πράξη» Επιστολή Ζ' 328bc.

Οι πολιτικοί αντίπαλοι του Δίωνα διέγνωναν τον κίνδυνο που διέτρεχαν εξ αιτίας της πολιτικής πρότασης του φιλοσόφου και φρόντισαν να καλλιεργήσουν το έδαφος για τη ρήξη ανάμεσα στον Διονύσιο και τους δύο άνδρες. Διέβαλαν τον Δίωνα και τον Πλάτωνα, υποστηρίζοντας ότι οι δύο φίλοι σχεδίαζαν τον εκτοπισμό του τυράννου. Ο Διονύσιος καταδίκασε τον Δίωνα για συνωμοσία και τον εξόρισε από τη Σικελία, ενώ αιχμαλώτισε τον Πλάτωνα στην ακρόπολη των Συρακουσών. Ο Πλάτων, βαθύτατα απογοητευμένος από την υπονόμευση που εισέπραξε και τη δυσπιστία που του έδειξε ο Διονύσιος, θέλησε να διακόψει την πολιτική του δραστηριότητα και να εγκαταλείψει τη Σικελία. Με τη μεσολάβηση του πυθαγόρειου Αρχύτα, ο Διονύσιος τον άφησε να επιστρέψει στην Αθήνα (Thesleff, 2012).

Τρίτο ταξίδι

Ο Διονύσιος προσκάλεσε ξανά τον Πλάτωνα στις Συρακούσες, όχι όμως και τον Δίωνα. Επέμενε να συνδεθεί ξανά με τον Αθηναίο φιλόσοφο, αφού ισχυριζόταν πως είχε γίνει φίλος της φιλοσοφίας και είχε ανάγκη την θεωρητική καθοδήγηση του Πλάτωνα. Συγχρόνως, του διεμήνυσε ότι μόνο αν τον επισκεπτόταν, θα διευθετούσε με δίκαιο τρόπο τα εκκρεμή οικονομικά ζητήματα του Δίωνα. Ο Δίων παρότρυνε τον Πλάτωνα να ανταποκριθεί στην πρόσκληση του τυράννου, αλλά εκείνος το αρνούταν με τη δικαιολογία ότι βρισκόταν πλέον σε προχωρημένη ηλικία που δεν του επέτρεπε ένα ακόμα ταξίδι. Τελικά για χάρη του Δίωνα και με την ελπίδα ότι ο Διονύσιος θα τηρούσε τις υποσχέσεις του, ο Πλάτων γύρω στο 360 π.Χ. αποτόλμησε το τρίτο ταξίδι του στις Συρακούσες. Η έκβαση και αυτής της επίσκεψης αποδείχθηκε γρήγορα απογοητευτική. Ο Διονύσιος δεν μεταβίβασε την παρουσία του Δίωνα στον ίδιο, και ο Πλάτων διαμαρτυρόμενος θέλησε να εγκαταλείψει τις Συρακούσες. Ο

Διονύσιος προσπάθησε να τον μεταπείσει, προτείνοντας συμβιβαστικές λύσεις πούλησε την περιουσία του Δίωνα, αλλά από τα έσοδα δέχθηκε να αποστείλει στον Δίωνα μόνο τα μισά. Ο Πλάτων, ενοχλημένος, αποφάσισε να φύγει, αλλά δέχθηκε τις κατηγορίες του τυράννου ότι δήθεν επιχειρούσε να αναχαιτίσει την πολιτική του σταδιοδρομία, εκδιώχθηκε από την αυλή του και αιχμαλωτίστηκε ξανά. Με τη βοήθεια του Αρχύτα και άλλων οικείων του από τον Τάραντα προμηθεύτηκε πλοίο και διέφυγε οριστικά από τη Σικελία . Στην Ολυμπία συνάντησε τον Δίωνα, ο οποίος ετοιμαζόταν να εισβάλει στις Συρακούσες για να εκδικηθεί τον Διονύσιο, αλλά ο Πλάτων αρνήθηκε να συμμετάσχει στην εκστρατεία. Η εισβολή στις Συρακούσες πραγματοποιήθηκε, όμως ο Δίων τελικά δολοφονήθηκε . Ο Πλάτων είχε πιστέψει ότι αν η φιλοσοφία και η εξουσία είχαν συνυπάρξει σε έναν άνθρωπο, θα έλαμπε σε όλον τον κόσμο η αλήθεια ότι η ευδαιμονία έρχεται με τη φρόνηση και τη δικαιοσύνη. Η διάψευση των προσδοκιών του και η παταγώδης αποτυχία της τρίτης προσπάθειας στη Σικελία απομάκρυναν τον Πλάτωνα από κάθε άλλη ενεργή πολιτική δραστηριότητα. Έτσι, τα τελευταία χρόνια της ζωής του ο φιλόσοφος αφοσιώθηκε αποκλειστικά στη διδασκαλία και τη συγγραφή των διαλόγων του (Κορμπέτη, 1997).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

3.1 Η «Ακαδημία»

Μετά το πρώτο ταξίδι στις Συρακούσες και την ολέθρια εμπειρία της συναναστροφής του με τον Διονύσιο τον Πρεσβύτερο, ο Πλάτωνας επιστρέφει στην Αθήνα όπου, όπως λέγεται, χάρη στα χρήματα που έλαβε από τον Αννίκερι τον Κυρηναίο ο οποίος τον είχε απελευθερώσει στην Αίγινα, όταν επρόκειτο να πουληθεί ως δούλος, ιδρύει ένα κέντρο διδασκαλίας και κατάρτισης για τους μαθητές του. Η σχολή αυτή ονομάζεται «Ακαδημία» (τίτλος που έκτοτε δηλώνει κάθε μορφής εκπαιδευτικό κέντρο), από τον τόπο όπου ιδρύθηκε : μια περιοχή στα περίχωρα των Αθηνών, μέσα σε ένα άλσος , όπου βρισκόταν ένα ιερό αφιερωμένο σε έναν ελάσσονα ήρωα, τον Ακάδημο.

Οι πληροφορίες που διαθέτουμε για το πρόγραμμα των σπουδών στην Ακαδημία είναι λιγοστές, αλλά γνωρίζουμε το παιδαγωγικό ιδεώδες που εκτίθεται στην *Πολιτεία*. Σύμφωνα με αυτό, οι σπουδές διαρκούν δεκαπέντε έτη. Τα δέκα πρώτα αφιερώνονται στα μαθηματικά, τα οποία ο Πλάτωνας θεωρεί ως την επιστήμη που προετοιμάζει την ψυχή για την κατανόηση των Μορφών (και συνεπώς της πραγματικότητας). Μόνο τότε ο μαθητής είναι σε θέση να ανταπεξέλθει στην τελευταία πενταετία, που είναι αφιερωμένη στα αμιγώς φιλοσοφικά ζητήματα.

Πράγματι, διαθέτουμε πολλές αποδείξεις για τη σπουδαιότητα που απέδιδε στα μαθηματικά το πρόγραμμα σπουδών της πλατωνικής Ακαδημίας. Η πρώτη βρίσκεται στην ίδια την είσοδο στη σχολή, όπου διάβαζε κανείς το ακόλουθο ρητό (ή προειδοποίηση!): Να μην εισέρχεται κανείς που δεν γνωρίζει τη γεωμετρία (Μηδείς αγεωμέτρητος εισίτω). Τη δεύτερη απόδειξη μας την παρέχει ο Αριστοτέλης. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του, οι νεοεισερχόμενοι στην Ακαδημία έμεναν με το *Άγαθόν* και το *Όν*, άκουγαν μόνο διαλέξεις για τα μαθηματικά, την αστρονομία, το Ένα και το όριο. Την καλύτερη, τέλος, απόδειξη μας τη δίνει το πλήθος και η ποιότητα των μαθητών που πέρασαν ή αποφοίτησαν από την Ακαδημία. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν ο Εύδοξος ο Κνίδιος (προς τον οποίο, σύμφωνα με ορισμένες πηγές, ο Πλάτωνας έτρεφε μια κάποια ζήλεια) και ο Θεαίτητος.

Σε κάθε περίπτωση ,μοναδικός σκοπός της Ακαδημίας είναι να αναδείξει γνήσιους «φιλοσόφους», με την ετυμολογική έννοια του όρου, δηλαδή εραστές της γνώσης που μπορούν να εκλεχθούν σε πολιτικούς ηγέτες και άξιους κυβερνήτες της πόλης.

Μετά τον θάνατο του Πλάτωνα , τη διεύθυνση της σχολής ανέλαβε ο Σπεύσιππος, ελάσσων φιλόσοφος και μαθηματικός, που όμως διέθετε ένα αδιαμφισβήτητο προσόν για τη διαδοχή: Είναι παράδοξο (και διαφωτιστικό) να βλέπουμε τον ηθικολόγο Πλάτωνα, υποστηρικτή της διακυβέρνησης από τους αρίστους, να τελειώνει τις ημέρες του με μια πράξη απροκάλυπτου νεποτισμού. Επίσης μεταξύ των μαθητών στην Ακαδημία συγκαταλέγονταν κάποιες μορφές αδιαφιλονίκητα μεγαλύτερης αξίας και κύρους από τον εν λόγω Σπεύσιππο, ιδίως ένας νεαρός από τα Στάγειρα, που έμελλε να αναδειχθεί σε ένα από τα μεγαλύτερα ονόματα στην ιστορία της σκέψης και της φιλοσοφίας: ο Αριστοτέλης (Maschio, 2015).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

4.1 Η συνάντηση και η μαθητεία δίπλα στον Σωκράτη.

Τα επόμενα οκτώ χρόνια, η διδασκαλία και η φιλοσοφία του μεγάλου σοφού της αρχαιότητας άσκησαν επάνω του καταλυτική επίδραση. Έγινε σκιά του Σωκράτη καταγράφοντας ό,τι έλεγε κι ό,τι έκανε ο φιλόσοφος, που συνήθιζε να ανακατεύεται, όπου υπήρχε πολύς κόσμος, και να ξεκινά κουβέντες, οι οποίες οδηγούνταν πάντα σε φιλοσοφικές αναζητήσεις και διδασκαλία. Γι' αυτό κι όλα τα έργα του Πλάτωνα (με εξαίρεση την «Απολογία του Σωκράτη») είναι γραμμένα με τη μορφή διαλόγων. Ο Πλάτων αναφέρεται ότι ξεκίνησε την μαθητεία του δίπλα στον εξηντάχρονο τότε Σωκράτη, γύρω στο 408-406, σε ηλικία 20 ετών περίπου. Όμως, όπως πολύ σωστά επισημαίνει ο Τέιλορ (Taylor, 1990), από τους κορυφαίους μελετητές του Πλάτωνα, είναι γνωστό από τον ίδιο τον Πλάτωνα ότι ο Σωκράτης γνώριζε τον θείο του Χαρμίδα αλλά και τον παππού του Κριτία, επομένως είναι απίθανο ο μικρός Πλάτων να μην είχε γνωρίσει τον Σωκράτη νωρίτερα μιας και θα σύχναζε στα σπίτια τους. Το πλέον πιθανό είναι ότι με την είσοδο του Πλάτωνα στην εφηβεία (18 με 20 ετών) ο έφηβος πλέον Πλάτων επέλεξε να ενταχθεί στην συντροφιά του Σωκράτη, μιας που ο ίδιος ο Σωκράτης έλεγε ότι δεν είναι δάσκαλος ούτε έχει μαθητές. Η επαφή με το Σωκράτη τον σημαδεύει οριστικά και αμετάκλητα. Συμβολικά καλεί τους φίλους του σε συμπόσιο για να τους αποχαιρετήσει και ανάβοντας μια φωτιά καίει τα ποιήματά του. Αυτή η σχέση είναι από τις πιο σημαντικές στην ιστορία της φιλοσοφίας. Και η ευγνωμοσύνη του Πλάτωνα φάνηκε από τη διάσωση και σκιαγράφιση της προσωπικότητας του δασκάλου του στους διαλόγους του.

Όπως και να έγινε η γνωριμία όμως, το σίγουρο είναι ότι ο Πλάτων έμεινε πιστός φίλος και δίπλα στον Σωκράτη αδιαλείπτως μέχρι τον θάνατό του το 399, δηλαδή συνυπήρξε με τον μεγάλο του δάσκαλο και φίλο περίπου 8-9 χρόνια. Στους διαλόγους του μνημονεύει μόνο 2 φορές τον εαυτό του. Η πρώτη είναι στην Απολογία (ήταν ανάμεσα στους φίλους που παρότρυναν τον Σωκράτη να αυξήσει το ποσό του προστίμου που επρόκειτο να του επιβληθεί από μια μνα, που θα πρότεινε ο ίδιος, σε τριάντα, με τριτεγγύηση των ιδίων) και η δεύτερη στον Φαίδων (αναφέρει ότι ήταν άρρωστος για να δικαιολογήσει την απουσία του).

Βυθισμένος στα έργα και τις συζητήσεις του δασκάλου του, πέρασε μάλλον παθητικά τις περιπέτειες της πόλης του που νικήθηκε στον Πελοποννησιακό πόλεμο. Όμως, ένα από τα μεγάλα θύματα των εμφύλιων σπαραγμών ήταν κι ο ίδιος ο Σωκράτης που θεωρήθηκε φιλο-ολιγαρχικός, κατηγορήθηκε ότι «εισάγει καινά δαιμόνια» και καταδικάστηκε σε θάνατο. Για τον 29χρονο τότε Πλάτωνα, το χτύπημα ήταν παραπάνω από οδυνηρό (Maschio, 2015).

4.1.1 Σωκράτης

Ο Σωκράτης (470 π.Χ./469 399 π.Χ.) ήταν Έλληνας Αθηναίος φιλόσοφος, μία από τις σημαντικότερες φυσιογνωμίες του ελληνικού και παγκόσμιου πνεύματος και πολιτισμού και ένας από τους ιδρυτές της Δυτικής φιλοσοφίας. Ήταν γιος του Σωφρονίσκου και της Φαιναρέτης από το δήμο της Αλωπεκής, της Αντιχοχείδος φυλής. Παντρεύτηκε σε μεγάλη ηλικία την Ξανθίππη, για την οποία πολλά άσχημα έχουν γραφεί. Ο Σωκράτης έλεγε ότι με μια γυναίκα δύστροπη πρέπει κανείς να συμπεριφέρεται όπως οι αναβάτες με τα ατίθασα άλογα: «Ακριβώς όπως εκείνοι που δαμάζουν τα πιο άγρια άλογα , εύκολα μετά τιθασεύουν τα υπόλοιπα, έτσι και εγώ, μαθημένος καθώς είμαι να συμβιώνω με την Ξανθίππη, μπορώ άνετα να συνυπάρξω με οποιονδήποτε άλλον άνθρωπο» (Διογένης Λαέρτιος, Βίοι φιλοσόφων, II,37). Ο Πορφύριος (νεοπλατωνικός φιλόσοφος), αναφέρει ότι ο Σωκράτης, όπως συνηθιζόταν στην αρχαία Αθήνα, ασχολήθηκε αρχικά με τη γλυπτική τέχνη, καθώς το επάγγελμα του πατέρα του ήταν λιθοξόος, πριν το εγκαταλείψει «χάριν της παιδείας», όπως έγραψε αργότερα ο Λουκιανός (Maschio, 2015).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

5.1 Αριστοτέλης

Ο Αριστοτέλης (Αρχαία Στάγειρα, 384 π.Χ. - Αρχαία Χαλκίδα, 322 π.Χ.) ήταν αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος και επιστήμονας που γεννήθηκε στα Στάγειρα της Χαλκιδικής, στην Μακεδονία. Σε ηλικία 17 ετών εισέρχεται στην Ακαδημία του Πλάτωνα, στην Αθήνα, όπου παραμένει έως τα 37 του έτη. Εκεί συνδέεται τόσο με τον ίδιο τον Πλάτωνα όσο και με τον Εύδοξο, τον Ξενοκράτη και άλλους στοχαστές (Εγκυκλοπαίδεια, Νέα Δομή).

Τα έργα του αναφέρονται σε πολλές επιστήμες, όπως βιολογία, ζωολογία, μεταφυσική, λογική, ηθική, ποίηση, θέατρο, μουσική, ρητορική, πολιτική κ.ά, και συνιστούν το πρώτο ολοκληρωμένο σύστημα στη Δυτική Φιλοσοφία.

Ως διδάσκαλος του Μεγάλου Αλεξάνδρου, ο Αριστοτέλης, απέκτησε διάφορες ευκαιρίες και αφθονία προμηθειών. Έτσι, ίδρυσε μια βιβλιοθήκη στο Λύκειο, η οποία έγινε αρωγός στην παραγωγή εκατοντάδων έργων του. Το γεγονός ότι υπήρξε μαθητής του Πλάτωνα, τον οδήγησε στις απόψεις του πλατωνισμού, αργότερα, όμως, μετά τον θάνατο του Πλάτωνα, οδηγήθηκε, περισσότερο, σε εμπειρικές μελέτες και μετατοπίζεται από τον πλατωνισμό στον εμπειρισμό. Πίστευε ότι οι ιδέες και οι γνώσεις όλων των λαών βασιζόταν, τελικά, στην αντίληψη. Στις απόψεις του, για τις φυσικές επιστήμες, βασίστηκαν πολλά έργα του (Thetoc.gr - Παρουσίαση έρευνας της εφημερίδας Guardian).

Δημιουργήθηκε έτσι μια ζωντανή κοινότητα στοχαστών, που έδινε ερεθίσματα τόσο στον ίδιο τον Πλάτωνα για την ανάπτυξη της τελευταίας φάσης της φιλοσοφίας του όσο και στους μαθητές τους για να ανοίξουν τα δικά τους φτερά. Όλοι λοιπόν ξεκινούσαν από κάποιο κοινό υπόβαθρο, από μια βασική εκδοχή της πλατωνικής φιλοσοφίας, στη συνέχεια όμως ακολουθούσαν αποκλίνουσες διαδρομές. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Αριστοτέλης στα πρώτα του γραπτά μιλάει για τους Πλατωνικούς χρησιμοποιώντας το πρώτο πληθυντικό πρόσωπο. Από την αρχή ωστόσο κρατά μια κριτική απόσταση από τις θεωρίες του Πλάτωνα, και γρήγορα θα προχωρήσει στην απόρριψη της θεωρίας των ιδεών και στην προβολή της δικής του σύλληψης της πραγματικότητας. Δεν είναι εύκολο να σταθμίσει κανείς τι οφείλει ο Αριστοτέλης στην πλατωνική του εκπαίδευση και τι είναι αποκλειστικά δική του κατάκτηση. Το σίγουρο είναι ο Πλάτων δεν ευνοούσε την πολυμάθεια, η οποία είναι

βασικό χαρακτηριστικό της αριστοτελικής σκέψης. Στην πλατωνική ακαδημία η έμφαση δινόταν μόνο στη φιλοσοφία, ενώ από τις επιστήμες διδάσκονταν μόνο τα μαθηματικά, στα οποία εντάσσονταν και η αστρονομία.

Όταν λοιπόν μαθαίνουμε από τη βιογραφική παράδοση ότι ο Πλάτων είχε αποδώσει στον Αριστοτέλη το προσωνύμιο «ο αναγνώστης», μάλλον θα πρέπει να υποθέσουμε ότι ο χαρακτηρισμός αυτός θα είχε ειρωνική χροιά. Για τον Πλάτωνα η εκτεταμένη και συστηματική συλλογή υλικού, πάνω στην οποία στηρίχθηκε η βιολογία του Αριστοτέλη, μάλλον θα φαινόταν χαμένος χρόνος. Και σίγουρα δεν θα καταλάβαινε τι δουλειά είχε ένας φιλόσοφος να καταγράφει και να ταξινομεί τα υπάρχοντα πολιτεύματα ή να συντάσσει καταλόγους με τους νικητές των Ολυμπιακών αγώνων ή των δραματικών διαγωνισμών της Αθηναϊκής δημοκρατίας. Ο Αριστοτέλης ξεκίνησε τη συγγραφική του καριέρα γράφοντας διαλόγους, οι οποίοι δυστυχώς δεν έχουν σωθεί. Το λογοτεχνικό αυτό είδος, που καθιέρωσε με την αξεπέραστη μαεστρία του ο ίδιος ο Πλάτων, θα πρέπει να λειτουργούσε ως πρότυπο γραφής για τους φιλοσοφικούς κύκλους της εποχής. Η θεματολογία των αριστοτελικών διαλόγων, απ' όσο γνωρίζουμε, μαρτυρεί κι αυτή πλατωνικές καταβολές: ηθική, ρητορική, κοσμολογία, θεωρία της ποίησης. Το ύφος του θα πρέπει να ήταν προσεγμένο, με αναφορές και παραθέματα από την ποιητική παράδοση, ιδίως από τον Ευριπίδη. Ο Κικέρων, που είχε άμεση πρόσβαση στα κείμενα αυτά, εξυμνεί το λογοτεχνικό ύφος του Αριστοτέλη, γεγονός που φαίνεται παράδοξο σε όσους γνωρίζουν μόνο τα διδακτικά του συγγράμματα (Κάλφας, 2011).

Μαζί με το δάσκαλό του Πλάτωνα αποτελεί σημαντική μορφή της φιλοσοφικής σκέψης του αρχαίου κόσμου, και η διδασκαλία του διαπερνούσε βαθύτατα τη δυτική φιλοσοφική και επιστημονική σκέψη μέχρι και την Επιστημονική Επανάσταση του 17ου αιώνα. Υπήρξε φυσιοδίφης, φιλόσοφος, δημιουργός της λογικής και ο σημαντικότερος από τους διαλεκτικούς της αρχαιότητας.

Το σύνολο της επιρροής του συχνά τον κατατάσσει μεταξύ των κορυφαίων παγκοσμίων προσωπικοτήτων όλων των εποχών με τη μεγαλύτερη επιρροή, μαζί με τον δάσκαλο του, τον Πλάτωνα, και τον μαθητή του, τον Μέγα Αλέξανδρο (Thetoc.gr - Παρουσίαση έρευνας της εφημερίδας Guardian. Κατσαντώνη).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

6.1 Η Εργογραφία του Πλάτωνα

Το έργο του Πλάτωνα περιλαμβάνει 34 διαλόγους, 13 γράμματα και την Σωκράτους Απολογία. Σύμφωνα με τον Λαέρτιο, ο «Διάλογος» του Πλάτωνα έχει δύο χαρακτηριστικά, ένα από τα οποία είναι αφηγηματικό, προσαρμοσμένο και στοχεύει στη διδασκαλία και τις απαιτήσεις της. Γι' αυτό είναι διερευνητικό. Επιπλέον, ο ίδιος πιστεύει ότι οι ιστορίες χωρίζονται σε θεωρία και πρακτική, ενώ η θεωρία χωρίζεται σε ύλη και λογική και η πρακτική χωρίζεται σε ηθική και πολιτική. Ωστόσο, επεσήμανε επίσης ότι το απαιτητικό κοινό περιλαμβάνει επίσης τα γυμναστικά αποτελέσματά τους. Σε αυτά εντάσσονται οι εκπαιδευτικές ιδέες και ο ανταγωνιστικός τους στόχος (Laertes, 1965).

- **Σωκρατική περίοδος.** Είναι εδώ εμφανής η επιρροή της σκέψης του διδασκάλου, και οι περισσότεροι διάλογοι αυτής της κατηγορίας δεν καταλήγουν σε κάποιο θετικό συμπέρασμα, αλλά αποτελούν παραδείγματα σωκρατικής μαιευτικής και ειρωνίας (Σύμφωνα με τη μέθοδο αυτή, ο Σωκράτης κατά τις συζητήσεις του, προσποιούμενος την πλήρη άγνοια για το θέμα που συζητούσε κάθε φορά, προσπαθούσε μέσα από ερωτήσεις να εκμαιεύσει την αλήθεια από τον συνομιλητή του)*
Σημαντικότερα έργα: Απολογία Σωκράτους, Πρωταγόρας και το πρώτο βιβλίο της *Πολιτείας*.

Ουσιαστικά, ο Σωκράτης επωμιζόταν το ρόλο της συνείδησης και μέσα από αυτή τη διαδικασία ερωτήσεων και απαντήσεων δημιουργούσε ένα πνεύμα διαλόγου στη συζήτηση. Ο συνομιλητής, απαντώντας σ' αυτές τις ερωτήσεις, έφτανε σε ένα συμπέρασμα -στην αλήθεια για τον Σωκράτη- από μόνος του. Η μέθοδος ονομάστηκε μαιευτική, διότι όπως η μαία (επάγγελμα που έκανε και η Φαιναρέτη, μητέρα του Σωκράτη) φέρνει στον κόσμο το νεογνό, έτσι και ο Σωκράτης ή ο εκάστοτε συνομιλητής, που παίρνει τον ρόλο της συνείδησης, εξάγει από τον συνομιλητή του την αλήθεια.

- **Μεταβατική περίοδος.** Όπως υποδεικνύει το όνομα, αρχίζουν εδώ να διαγράφονται οι κατευθυντήριες γραμμές της σκέψης που θα

αναπτυχθεί στα έργα της ωριμότητας. Ξεχωρίζουν οι διάλογοι *Γοργίας* και *Μένων*.

- **Έργα της ωριμότητας.** Τέσσερις διάλογοι περιέχουν το μεγαλύτερο μέρος των θεωριών για τις οποίες μνημονεύεται ο Πλάτωνας, καθώς και τους μύθους και τις αλληγορίες που τον έκαναν διάσημο: *Συμπόσιο*, *Φαίδων*, *Πολιτεία* και *Φαίδρος*.

Έργα της ύστατης περιόδου. Μυστικιστική και μαθηματικότροπη μετεξέλιξη ορισμένων διδασκαλιών. Εμφανίζονται κάποιες αμφιβολίες και αναθεωρήσεις των θεωριών της ωριμότητας. *Θεαίτητος*, *Παρμενίδης* και *Τίμαιος* (Maschio, 2015). Μέσα από τα έργα του Πλάτωνα, καταλαβαίνουμε ότι χρησιμοποιεί την καθαρή διάλεκτο της σοφίας, η οποία έχει ποιητική επιρροή. Μερικές φορές οι προτάσεις του είναι σύντομες και μερικές φορές πολύ μεγάλες, αλλά συχνά δεν ακολουθεί το στυλ της προφορικής ομιλίας. Μεταξύ των λίγων σημείων του διαλόγου, υπάρχει ένα απλό στυλ και κοινές λέξεις και παροιμίες, αντί να χρησιμοποιούνται πιο περίπλοκα σημεία με περιγραφή και σε βάθος προβληματισμό (Stefos, Haritidou & Stergioulis, 2017). Ο ίδιος ο Πλάτων δεν εμφανίζεται σε κανένα από τα έργα του. Στις περισσότερες συνομιλίες, ο Σωκράτης είναι η κεντρική προσωπικότητα.

Μέσα από τα έργα του Πλάτωνα, καταλαβαίνουμε ότι χρησιμοποιεί την καθαρή διάλεκτο της σοφίας, η οποία έχει ποιητική επιρροή. Μερικές φορές οι προτάσεις του είναι σύντομες και μερικές φορές πολύ μεγάλες, αλλά συχνά δεν ακολουθεί το στυλ της προφορικής ομιλίας. Μεταξύ των λίγων σημείων του διαλόγου, υπάρχει ένα απλό στυλ και κοινές λέξεις και παροιμίες, αντί να χρησιμοποιούνται πιο περίπλοκα σημεία με περιγραφή και σε βάθος προβληματισμό (Stefos, Haritidou and & Stergioulis, 2017). Ο ίδιος ο Πλάτων δεν εμφανίζεται σε κανένα από τα έργα του. Στις περισσότερες συνομιλίες, ο Σωκράτης είναι η κεντρική προσωπικότητα.

ΟΙ ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΙ ΔΙΑΛΟΓΟΙ

Κατάταξη των πλατωνικών διαλόγων σε τρεις φάσεις

1. Πρώτοι (αλφαβητικά)

ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ ή Περί ανθρώπου φύσεως

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

ΓΟΡΓΙΑΣ ή Περί ρητορικής

ΕΥΘΥΦΡΩΝ ή Περί οσίου

ΙΠΠΙΑΣ ΜΕΙΖΩΝ ή Περί του καλού

ΙΠΠΙΑΣ ΕΛΑΤΤΩΝ ή Περί του ψεύδους

ΙΩΝ ή Περί Ιλιάδος

ΚΡΙΤΩΝ ή Περί πρακτέου

ΛΑΧΗΣ ή Περί ανδρείας

ΛΥΣΙΣ ή Περί φιλίας

ΜΕΝΕΞΕΝΟΣ ή Επιτάφιος ηθικός

ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ ή Σοφισταί

ΧΑΡΜΙΔΗΣ ή Περί σωφροσύνης

Μεταβατικοί

ΕΥΘΥΔΗΜΟΣ ή Εριστικός

ΚΡΑΤΥΛΟΣ ή Περί ονομάτων ορθότητος

ΜΕΝΩΝ ή Περί αρετής

2. Μέσοι (κατά χρονολογική σειρά)

ΦΑΙΔΩΝ ή Περί ψυχής

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ ή Περί έρωτος

ΠΟΛΙΤΕΙΑ ή Περί δικαίου

ΦΑΙΔΡΟΣ ή Περί καλού

Μεταβατικοί

ΘΕΑΙΤΗΤΟΣ ή Περί επιστήμης

ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ ή Περί ιδεών

3. Ύστεροι (κατά χρονολογική σειρά)

ΣΟΦΙΣΤΗΣ ή Περί του όντος

ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ή Περί βασιλείας

ΤΙΜΑΙΟΣ ή Περί φύσεως

ΚΡΙΤΙΑΣ ή Ατλαντικός

ΦΙΛΗΒΟΣ ή Περί ηδονής

ΝΟΜΟΙ ή Περί νομοθεσίας

7^η ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Άπαντα του Πλάτωνος - Corpus Platonicum

(αναλυτικότερα)

Στον Κανόνα της Πλατωνικής Βίβλου (Άπαντα του Πλάτωνος - Corpus Platonicum) περιλαμβάνονται:

- Τριάντα τέσσερις (34) διάλογοι
- η Απολογία του Σωκράτους,
- 13 Επιστολές του Πλάτωνος,
- 11 αποδιδόμενοι διάλογοι,
- η διαθήκη του Πλάτωνα,
- 184 όροι και
- 23 επιγράμματα.

Ακέραιο το έργο του μέχρι τις μέρες μας

Το συγγραφικό έργο του Πλάτωνος θεωρείται ότι έχει σωθεί ακέραιο, γεγονός μοναδικό στην ιστορία της αρχαίας ελληνικής γραμματείας. Οι στερεότυπες εκδόσεις του πλατωνικού έργου που χρησιμοποιούμε σήμερα αναπαράγουν μια σταθερή σειρά παρουσίασης των Πλατωνικών διαλόγων. Η σειρά αυτή, που παραδίδεται και στα παλαιότερα σωζόμενα χειρόγραφα, ακολουθεί την αρχαία ταξινόμηση σε τετραλογίες, δηλαδή σε ομάδες των τεσσάρων διαλόγων.

Η θεατρική λογική των τετραλογιών

Το ποιος πρώτος διαίρεσε τους Πλατωνικούς διαλόγους σε τετραλογίες παραμένει ανοιχτό ερώτημα. Σύμφωνα με μια μεταγενέστερη μαρτυρία, ο Πλάτων δημοσιοποίησε (κάποιους από) τους διαλόγους του στα πρότυπα των θεατρικών τετραλογιών που παρουσιάζονταν στους αρχαίους δραματικούς αγώνες (τρεις τραγωδίες και ένα σατυρικό δράμα). Είναι πιθανό η πρώτη απόπειρα οργάνωσης του Πλατωνικού έργου να πραγματοποιήθηκε, στα πλαίσια της δραστηριότητας της Ακαδημίας, από τους διαδόχους του Πλάτωνα.

Αριστοφάνης Βυζάντιος και τετραλογίες

Ωστόσο, η πρώτη συστηματική προσπάθεια οργάνωσης του Πλατωνικού έργου φαίνεται ότι ήταν έργο του Αλεξανδρινού φιλόλογου Αριστοφάνη Βυζάντιου (3ος αι. π.Χ.). Ο Αριστοφάνης επιχείρησε να ταξινομήσει τους Πλατωνικούς διαλόγους σε τριλογίες, σε ομάδες δηλαδή των τριών διαλόγων, αλλά για άγνωστους λόγους δεν ολοκλήρωσε αυτήν την ταξινόμηση.

Η τετραλογική ταξινόμηση του Θράσυλλου

Η τελική τετραλογική ταξινόμηση των Πλατωνικών διαλόγων υπήρξε μάλλον προϊόν μιας πολλαπλής επεξεργασίας, που μεταξύ άλλων προϋπέθετε την έκδοση του συνόλου του Πλατωνικού έργου. Από τα πρόσωπα που εμφανίζονται στις πηγές να εμπλέκονται σε αυτήν τη διαδικασία ταξινόμησης, το όνομα του Θράσυλλου (1ος αι. π.Χ.-1ος αι. μ.Χ.) επαναλαμβάνεται συχνότερα ως επινοητή των τετραλογιών.

Γνωρίζουμε τον Θράσυλλο ως τον προσωπικό αστρολόγο του αυτοκράτορα Τιβέριου. Ήταν μαθηματικός με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την Πυθαγόρεια και την Πλατωνική φιλοσοφία. Έγραψε δύο τουλάχιστον εισαγωγικά φιλοσοφικά εγχειρίδια για τον Πλάτωνα και τον Δημόκριτο αντίστοιχα:

- *Τὰ πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τῶν Πλάτωνος διαλόγων και*

- *Τὰ πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τῶν Δημοκρίτου βιβλίων.*

Σε αυτά συμπεριέλαβε τη διαίρεση των έργων των δύο φιλοσόφων σε τετραλογίες και πιθανόν προχώρησε στην προσθήκη ενός δεύτερου τίτλου αντίστοιχου προς το θέμα του κάθε διαλόγου. Πιθανόν να επεξεργάστηκε συστηματικότερα τις τετραλογίες από κάποια προηγούμενη πηγή.

Η ταξινόμηση αυτή περιλαμβάνει:

- **τον τίτλο**, που προκύπτει από το κύριο πρόσωπο του κάθε διαλόγου,

- **τον υπότιτλο**, ο οποίος αποδίδει το περιεχόμενο του έργου, και

- **τον χαρακτηρισμό** του (ηθικός, λογικός, κλπ.).

Οι εννέα τετραλογίες

Α' Τετραλογία

Ευθύφρων ή Περί του Οσίου.

Απολογία Σωκράτους, ηθικός.

Κρίτων ή Περί του Πρακτέου, ηθικός.

Φαίδων ή Περί Ψυχής, ηθικός.

Β΄ Τετραλογία

Κρατύλος ή Περί Ονομάτων Ορθότητος, λογικός.

Θεαίτητος ή Περί Επιστήμης, πειραστικός.

Σοφιστής ή Περί του Όντος, λογικός.

Πολιτικός ή Περί της Βασιλείας, λογικός.

Γ΄ Τετραλογία

Παρμενίδης ή Περί Ιδεών, λογικός.

Φίληβος ή Περί Ηδονής, ηθικός.

Συμπόσιον ή Περί Αγαθού, ηθικός.

Φαίδρος ή Περί Έρωτος, ηθικός.

Δ΄ Τετραλογία

Αλκιβιάδης Α ή Περί Ανθρώπου Φύσεως, μαιευτικός.

Αλκιβιάδης Β ή Περί Προσευχής, μαιευτικός.

Ιππαρχος ή Φιλοκερδής, ηθικός.

Ερασταί ή Περί Φιλοσοφίας, ηθικός.

Ε΄ Τετραλογία

Θεάγης ή Περί Φιλοσοφίας, μαιευτικός.

Χαρμίδης ή Περί Σωφροσύνης, πειραστικός.

Λάχης ή Περί Ανδρείας, ηθικός.

Λύσις ή Περί Φιλίας, μαιευτικός.

ΣΤ΄ Τετραλογία

Ευθύδημος ή Εριστικός, ανατρεπτικός.

Πρωταγόρας ή Σοφισταί, επιδεικτικός.,

Γοργίας ή Περί Ρητορικής, ανατρεπτικός.

Μένων ή Περί Αρετής, πειραστικός.

Ζ΄ Τετραλογία

Ιππίας μείζων ή Περί του Καλού, ανατρεπτικός.

Ιππίας ελάσσων ή Περί του Ψεύδους, ανατρεπτικός.

Ίων ή Περί Ιλιάδος, πειραστικός.

Μενέξενος ή Επιτάφιος, ηθικός.

Η΄ Τετραλογία

Κλειτοφών ή Προτρεπτικός, ηθικός.

Πολιτεία ή Περί Δικαίου, πολιτικός.

Τίμαιος ή Περί Φύσεως, φυσικός.

Κριτίας ή Ατλαντικός, ηθικός.

Θ΄ Τετραλογία

Μίνως ή Περί Νόμου, πολιτικός.

Νόμοι ή Περί Νομοθεσίας, πολιτικός.

Επινομίς ή Νυκτερινός Σύλλογος, πολιτικός.

Επιστολαί, ηθικά.

Τα «αποδιδόμενα» έργα

Πέρα αυτών των έργων στο Πλατωνικό corpus περιλαμβάνονται και τα ‘νόθα’ ή αμφισβητούμενα έργα. Εμείς υιοθετούμε τον όρο αποδιδόμενα. Η αυθεντικότητα τους έχει αμφισβητηθεί παρόλ’ αυτά θεωρούνται έργα της Πλατωνικής Ακαδημίας και παράδοσης.

Έτσι στον Πλάτωνα αποδίδονται και τα παρακάτω έντεκα έργα, που ενώ χαρακτηρίστηκαν από την φιλολογική κριτική ως ‘νόθα’, εντούτοις αρκετοί εκδότες τα συμπεριλαμβάνουν στην έκδοση τους του Corpus Platonicum.

Αυτά είναι τα εξής:

*** περί δικαίου**

- * *Μίδων (Ιππότροφος) ή περί αρετής*
- * *Δημόδοκος ή περί συμβουλών*
- * *Σίσυφος ή περί βουλεύεσθαι*
- * *Ερυσίας (Ερασίστρατος) ή περί πλούτου*
- * *Αξίοχος ή περί θανάτου και ψυχής*
- * *Αλκυνών ή περί μεταμορφώσεως*
- * *Φαίακες*
- * *Χελιδών*
- * *Επιμενίδης*
- * *Κίμων*
- * *Ηρόστροφος (Αρίστιππος) ή περί ψυχής*

καθώς και οι όροι και τα επιγράμματα.

Από την συλλογή των τετραλογιών που έχουμε αναφέρει, οι διάλογοι με τις περισσότερες πιθανότητες να μην έχουν γραφτεί από τον Πλάτωνα είναι οι εξής:

Όλη η Δ΄ Τετραλογία:

Αλκιβιάδης Α ή Περί Ανθρώπου Φύσεως, μαιευτικός.

Αλκιβιάδης Β ή Περί Προσευχής, μαιευτικός.

Τπαρχος ή Φιλοκερδής, ηθικός.

Ερασταί ή Περί Φιλοσοφίας, ηθικός.

Από την Ε΄ Τετραλογία:

Θεάγης ή Περί Φιλοσοφίας, μαιευτικός.

Από την Η΄ Τετραλογία:

Κλειτοφών ή Προτρεπτικός, ηθικός.

Από την Θ΄ Τετραλογία:

Μίνως ή Περί Νόμου, πολιτικός.

Το γνήσιο Πλατωνικό έργο:

Ξεκαθαρίζοντας λοιπόν τα αποδιδόμενα από τα σίγουρα γνήσια έργα μπορούμε να καταλήξουμε στην τελική λίστα με τα έργα του ίδιου του Πλάτωνα:

*** Εὐθύφρων**

*** Απολογία Σωκράτους**

*** Κρίτων**

*** Φαίδων**

*** Κρατύλος**

*** Θεαίτητος**

*** Σοφιστής**

*** Πολιτικός**

*** Παρμενίδης**

- * Φίληβος
- * Συμπόσιον
- * Φαίδρος
- * Χαρμίδης
- * Λάχης
- * Λύσις
- * Εὐθύδημος
- * Πρωταγόρας
- * Γοργίας
- * Μένων
- * Ἰππίας α΄
- * Ἰππίας β΄
- * Ἴων
- * Μενέξενος
- * Πολιτεία
- * Τίμαιος
- * Κριτίας
- * Νόμοι
- * Ἐπινομίς
- * Ἐπιστολαί (εκτός α΄)

* Διαθήκη

σύνολο:

28 διάλογοι

- 12 επιστολές

- 1 διαθήκη

(Taylor, 2009)

6.1.1 Κυριότερα Έργα:

Κρείττων (σχετικά με τις πράξεις, τα ηθικά): Ήταν ένας από τους μαθητές του Σωκράτη και επισκέφτηκε τον δάσκαλό του στη φυλακή τη νύχτα για να τον πείσει να δραπετεύσει. Ο Σωκράτης αρνήθηκε να διδάξει στους ανθρώπους να παραβιάζουν το νόμο με τη στάση του. Ακόμα κι αν κάθε πολίτης παραβιάζει τους νόμους της χώρας καταγωγής του, πρέπει να υπακούει στους νόμους της χώρας καταγωγής του.

Απολογία Σωκράτους: πιθανότατα γράφτηκε το 397 π.Χ. ή 396 π.Χ. (Θεοδωρακόπουλος, 1964). Είναι μοναδικό μη διαλογικό έργο του Πλάτωνα, αλλά και το μόνο έργο στο οποίο ο Πλάτων αναφέρει ότι ήταν παρών στο γεγονός το οποίο αφηγείται και μάλιστα δύο φορές. Αυτό οπωσδήποτε ενισχύει τη θεωρία του ιστορικού χαρακτήρα της Απολογίας με τη σημασία ότι θα ήταν τελείως ατυχές να βάλει τον Σωκράτη να μιλήσει με τρόπο που δεν τον χαρακτηρίζει. Έπειτα από την κατηγορία των Άνυτου, Μέλητα και Λύκωνος εναντίον του Σωκράτη, ο φιλόσοφος εκφώνησε ουσιαστικά τρεις λόγους, προσπαθώντας τόσο να απολογηθεί όσο και να αναιρέσει τις κατηγορίες•το τρίτο μέρος του λόγου του έχει άμεση σχέση με τη ψηφοφορία του δικαστηρίου και την απόφασή του. Το πλατωνικό αυτό έργο αποτελεί μία ελεύθερη απόδοση του δικανικού λόγου που εκφώνησε ο Σωκράτης το 399 π.Χ. στο δικαστήριο της Ηλιαίας. Τα μεγάλα λαϊκά δικαστήρια της αρχαίας δημοκρατίας αντιστοιχούν στο σύγχρονο θεσμό των Ένορκων ενόρκων. Και στις δύο περιπτώσεις το σύνολο της κοινότητας εκφράζεται μέσα από τις αποφάσεις των δικαστών/ενόρκων για το στοιχείο αυτό λαϊκών δικαστηρίων και η προϊούσα

ισχυροποίησή τους απέναντι στον αριστοκρατικό θεσμό του Αρείου Πάγου έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην εδραίωση και ενίσχυση της Αθηναϊκής δημοκρατίας, κάτι που αναγνωρίζεται ρητά και στη Αθηναίων Πολιτεία (Ξενοφών, [9.1].), αντιμετωπίζοντας την κατηγορία ότι δεν πίστευε στους θεούς της πόλης, αλλά εισήγαγε καινά δαιμόνια και διέφθειρε με τις διδασκαλίες του, τους νέους (Εγκυκλοπαίδεια, Δομή).

Ίων: Ο Σωκράτης συζήτησε με τον Ίωνα, φανατικό από την Έφεσο. Ο Σωκράτης εδώ εξέφρασε την άποψη ότι οι άνθρωποι δεν πρέπει να εξετάσουν το ενδεχόμενο να μελετήσουν επικό, αλλά πρέπει να εμβαθύνουν το πνεύμα του ποιητή, γιατί η ποίηση είναι ζήτημα έμπνευσης, όχι λογικής έκθεσης.

Λάχης (για τον γενναίο μαιευτήρα): Εδώ, ο Λάχης και ο στρατηγός Νίκης μίλησαν με τον Σωκράτη για το ζήτημα της γενναιότητας και έδωσαν πολλούς ορισμούς, αλλά η συζήτηση δεν τελείωσε με έναν αποδεκτό ορισμό.

Χαρμίδης (για τη σοφία): Σε αυτό το έργο, ο πρωταγωνιστής είναι η σοφία. Υπάρχουν πολλοί ορισμοί της σοφίας, οι οποίοι συμπίπτουν με την «γνώση του εαυτού σας».

Λύσις (για φιλία, μαιευτήρας και γυναικολόγος): Η συζήτηση εδώ περιστρέφεται γύρω από τη φιλία και τη σημασία της φιλίας στη ζωή των ανθρώπων.

Πρωταγόρας (Σοφιστής, κριτικός): Αυτό το είδος διαλόγου πραγματοποιήθηκε στο σπίτι του Καλλία, όπου αποθηκεύονταν οι σοφιστές Πρωταγόρας, Ιππίας και Πρόδικος. Μετά από λίγο, εμφανίστηκαν ο Ιπποκράτης και ο Σωκράτης. Αρχικά, η συζήτηση περιστράφηκε γύρω από το εάν μπορεί να διδαχθεί η αρετή, ενώ άλλα ζητήματα σχετίζονται με τη δικαιοσύνη, την αγιότητα, τη σοφία, τη σοφία και το θάρρος. Ο διάλογος τελείωσε με το θέμα της αρετής και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι απαιτείται περισσότερη έρευνα σχετικά με το εάν μπορούν να διδαχθούν αυτές ως μαθήματα.

Ευθύφρων (για τους αγίους): Σε αυτό το έργο, το περιεχόμενο της συζήτησης περιλαμβάνει τη φύση της ευσέβειας, στη συζήτηση του Σωκράτη με τον γνώστη της μαντείας.

Γοργίας (ρητορική, ανασυγκρότηση): Η ώριμη περίοδος 386-367 π.Χ. αφορούσε αυτόν τον διάλογο. Αυτό το έργο κυριαρχείται από τη σύγκρουση μεταξύ

φιλοσοφικής ηθικής και ρητορικής, και, τέλος, του πρώτου που κέρδισε. Αυτό το ζήτημα θα συζητηθεί ξανά στην πολιτεία.

Υπεύθυνος (ή εκδίκηση, ανοικοδόμηση): Εδώ, ο Σωκράτης σατιρίστηκε τους σοφιστές που προσπάθησαν να προσελκύσουν την αποδοχή του κοινού με περίπλοκες ερωτήσεις και διχαστικές τεχνικές, αντί να προσπαθήσουν να βρουν την αλήθεια.

Ιππίας μείζων, Ιππίας ελάσσων: Αυτή η εργασία στοχεύει να εξετάσει τα ψέματα και να προσπαθήσει να δώσει συμπαθητικούς ορισμούς κατά την αξιολόγηση των ομηρικών επών.

Το μεγαλύτερο άλγο (ή το είδος του αλόγου): Ο κύριος ρόλος εδώ είναι ο ορισμός της ομορφιάς και η ανακάλυψη της αλήθειας και της γνώσης, που είναι ο στόχος της ανθρώπινης ύπαρξης.

Κράτυλος (μιλώντας για την ορθότητα των ονομάτων): Σε αυτό το βιβλίο θα βρούμε ιδέες για τη φιλοσοφία της γλώσσας και τη σωστή έννοια των ονομάτων.

Μένων (αρετή, δοκιμασία): Το αντικείμενο αυτής της εργασίας εμφανίζεται επίσης στον Πρωταγόρα, εκτός από την αρετή και αν μπορεί να διδαχθεί φυσικά στους άνδρες. Αλλά η συζήτηση έληξε φθάνοντας σε αδιέξοδο.

Μενέξενος (ταφόπλακα ηθική): Πρόκειται για ένα έργο που σχετίζεται με τη ρητορική. Η συζήτηση πραγματοποιήθηκε μεταξύ του Σωκράτη και του μαθητή του Μενεξένου, ο οποίος προσπάθησε να ανακαλύψει ποιος θα παρέχει ταφόπλακες για όσους σκοτώθηκαν στον πόλεμο. Όταν ο Σωκράτης μίλησε στους μαθητές του, δεν συμφώνησε με το έθιμο των ομιλητών και έπρεπε να προετοιμάσει την ομιλία εκ των προτέρων. Ανέφερε επίσης ότι η σύζυγος του Περικλή, η Ασπασία, του δίδαξε ρητορικές τεχνικές και τελικά ο Μενέξενος τον έπεισε να απαγγείλει την ταφόπλακα της Ασπασίας, που σχετίζεται με τον ηρωισμό των νεκρών.

Συμπόσιο (για την αγάπη, την ηθική): Αυτός ο τύπος διαλόγου λαμβάνει χώρα κατά τη διάρκεια ενός συμποσίου που διοργανώθηκε από έναν τραγικό ποιητή, ο Θεός επαινεί την αγάπη. Ο Σωκράτης μιλά στον μάντη για τη φύση της αγάπης. Η συνομιλία τελείωσε με τον Αλκιβιάδη να επαινεί τον Σωκράτη.

Φαίδων (ψυχή, ηθικά): Αυτή η συνομιλία πραγματοποιήθηκε την ημέρα που εκτελέστηκε ο Σωκράτης, ο Σωκράτης ήταν στη φυλακή συζητώντας την αθανασία

της ψυχής με τους μαθητές του. Το τέλος περιγράφει τις τελευταίες στιγμές του Σωκράτη.

Νόμος (κράτος, πολιτικός): Ένα έργο που περιέχει 10 βιβλία που ορίζουν την έννοια, την προέλευση και τον στόχο της δικαιοσύνης.

Η κατάσταση της δικαιοσύνης σχετίζεται άμεσα με την ταξική διάκριση, επειδή ορισμένοι πιστεύουν ότι ο κυβερνήτης πρέπει να έχει σοφία, και το θάρρος και η σοφία του πολεμιστή πρέπει να υπάρχει μεταξύ όλων των ανθρώπων. Παρουσιάζει επίσης την αρχή της ιδανικής κατάστασης και τονίζει τη βασική θέση της εκπαίδευσης. Η εκπαίδευση θεωρείται ο μόνος τρόπος να κατανοήσουμε την αλήθεια, να κατανοήσουμε τις σκέψεις και να δούμε το καλό. Τέλος, αναφέρθηκε το καθεστώς και ο διάλογος τελείωσε με τον μύθο του θανάτου και την κρίση της αυτοψίας.

Οι διάλογοι από το 366-348 π.Χ. περιλαμβάνουν: **Θεαίτητος** (ή σχετικά με την επιστήμη, το πείραμα): Το θέμα της συζήτησης σε αυτό το άρθρο είναι η επιστήμη (= γνώση) και οι τύποι της.

Παρμενίδης (ή για τη σκέψη, λογικός χρόνος): Ο Σωκράτης παρουσίασε εδώ τη θεωρία της ύπαρξης της σκέψης και αμφισβήτησε την άποψη του Ζήνωνα, ενώ ο Παρμενίδης αντιτάχθηκε, περιορίζοντας τον Σωκράτη. Ο Πλάτωνας πιστεύει ότι μόνο η διαλεκτική μπορεί να λύσει αυτά τα προβλήματα.

Σοφός άνθρωπος (ή σχετικά με το να είσαι, λογικός): σε αυτό το έργο, αναπτύσσεται η θεωρία της ύπαρξης, συζητώντας τη φύση της σοφείας, την αντίθεσή του στον φιλόσοφο και την κριτική του για τη θεωρία της σοφίας.

Φαίδρος (ή ζήτημα καλοσύνης ή ηθικής): Σε αυτή τη συνομιλία, ο Φαίδρος και ο Σωκράτης συζήτησαν μερικά πορνογραφικά σχόλια από τον ομιλητή Λία. Επομένως, το όραμα του Σωκράτη είναι κρίσιμο και, κατόπιν αιτήματος του Φαίδρου, περιλαμβάνει ρητορική, αγάπη και ψυχή.

Πολιτικός (αναφερόμενος στον βασιλιά): Το θέμα του διαλόγου είναι η φύση του πολιτικού και ο συνομιλητής πιστεύει ότι ο πολιτικός έχει γνώση και ότι τα πολιτικά του ιδανικά έχουν υλοποιηθεί.

Φίληβος (ευχαρίστηση, ηθική): Το θέμα αυτού του έργου είναι η ευχαρίστηση, η ηθική φιλοσοφία και ψυχολογία, και εγείρει το ερώτημα ότι η απόλαυση ή η σοφία είναι τα υψηλότερα ενδιαφέροντα.

Τίμαιος (φυσικός, για τη φύση): Το θέμα που συζητείται εδώ περιλαμβάνει την ιστορία της δημιουργίας του κόσμου (ο μύθος της Ατλαντίδας).

Νόμοι (ή νομοθεσία, πολιτικός): Αυτό το έργο περιλαμβάνει 12 βιβλία. Η συζήτηση αφορά την οικοδόμηση μιας πόλης που κυριαρχείται από το κράτος δικαίου. Τα βασικά ζητήματα είναι η επιλογή της τοποθεσίας, ο αριθμός των πολιτών, το εκπαιδευτικό σύστημα και το νομικό πλαίσιο της πόλης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο

7.1 Ο θάνατος του Πλάτωνα

Ο Πλάτων πέθανε γύρω στο 348/347, σε ηλικία 80 ετών. Ο Φίλιππος είναι στην εξουσία για δεκατρία χρόνια. Σύμφωνα με τον Λαέρτιο, ο Φίλιππος αποτίνει φόρο τιμής στην κηδεία του Πλάτωνα επειδή πιστεύεται ότι θάφτηκε στην Ακαδημία, στην οποία πέρασε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του. Όλοι οι μαθητές του συμμετείχαν στο πένθος του, αλλά δεν υπήρχαν αναφορές σε άλλα μέρη της Αθήνας. Είναι γεγονός ότι ο Πλάτων διατηρούσε εχθρική σχέση με τον αθηναϊκό λαό, αν και αργότερα οι ιστορικές πηγές ανέφεραν ότι οι Αθηναίοι πραγματοποίησαν μια μεγάλη κηδεία για τον Πλάτωνα (Παππά, 1997). Δεν υπάρχουν πολλά αρχεία για τη διαθήκη του Πλάτωνα. Ωστόσο, ο Διογένης ο Λαέρτιος κατέγραψε τα ακόλουθα για τη βούληση του φιλόσοφου.

Μετά το θάνατο του Πλάτωνα, ο Λαέρτιος κατέγραψε ότι ο θάνατός του προκλήθηκε από ψείρες. Φυσικά, υπάρχει και μια άλλη άποψη: σύμφωνα με αυτό, ο Πλάτων είδε στο όνειρό του ότι είχε γίνει κύκνος πριν από το θάνατό του, πετώντας γύρω από το δέντρο, και ο κυνηγός δεν μπορούσε να τον φτάσει (Παππά, 1997).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο

8.1 Πολιτεία του Πλάτωνος (ή περί Δικαίου)

(περί Πλάτωνος Πολιτεία)

Η πολιτεία είναι ο πιο μακροσκελής από τους διαλόγους που έγραψε ο Πλάτωνας, και παρότι θεωρητικά είναι αφιερωμένο στον προσδιορισμό της δικαιοσύνης και στην ανάπτυξη του πολιτικού στοχασμού του Αθηναίου φιλοσόφου, στην πραγματικότητα συμπεριλαμβάνει όλες τις θεμελιώδεις διδασκαλίες του (αρκεί να σκεφτούμε τον μύθο του σπηλαίου ή την αλληγορία της γραμμής, που παρουσιάζουν τα διάφορα επίπεδα της γνώσης). Η συγγραφή της πολιτείας θεωρείται ότι διήρκησε 20 και πλέον έτη, από το 390 έως το 370 π.χ. Ανήκει αναμφισβήτητα στα έργα της ωριμότητας του και αποτελεί τον σημαντικότερο ίσως από τους διαλόγους του.

Το έργο αποτελείται από **10** βιβλία, που συνήθως υποδιαιρούνται σε **5** μεγάλες ομάδες με βάση τα θέματα που πραγματεύεται. Στο πρώτο βιβλίο ακόμα ο Σωκράτης αντικρούει τους διάφορους ορισμούς της δικαιοσύνης που προτείνουν διαδοχικά οι *Κέφαλος*, *Πολέμαρχος* και *Θρασύμαχος*. Πιο κοντά, ως προς το ύφος και τον τόνο, στους κρατικούς διαλόγους της νεότητας ή της μεταβατικής περιόδου, θεωρήθηκε από ορισμένους ότι άνηκε ακριβώς σε αυτήν τη φάση, αποτελώντας αυτοτελή διάλογο με τον τίτλο *Θρασύμαχος*, ο οποίος εντάχθηκε αργότερα στην Πολιτεία ως **1^ο** βιβλίο. Δεύτερη θεματική ενότητα αποτελείται από τα βιβλία **2** έως **4** που εκθέτουν το πολιτικό σχέδιο του Πλάτωνα, του οποίου το περιεχόμενο έδωσε τον τίτλο σε ολόκληρο το έργο. Στο τρίτο μέρος, δηλαδή στα βιβλία **5** έως **7** αναπτύσσονται οι θεμελιώδεις πλατωνικές θεωρίες σχετικά με τη γνώση και τη φύση της πραγματικότητας, α) θεωρία των μορφών. Εδώ βρίσκουμε την αλληγορία της γραμμής (βιβλίο **6^ο**) και τον β) μύθο του σπηλαίου (**7^ο**). Το τέταρτο μέρος (βιβλία **8** και **9**) επανέρχεται στο πολιτικό ζήτημα με έναν επίλογο πάνω στις κύριες μορφές διακυβέρνησης (μοναρχία, αριστοκρατία, δημοκρατία) σε συνδυασμό με τα αποτελέσματά τους και την τυπολογία των ανθρώπων που παράγει η καθεμία τους. Τέλος, το **10** βιβλίο είναι αφιερωμένο στις τέχνες και στη, φιλοσοφία και τελειώνει με μία σειρά εσχατολογικών στοχασμών (που αναφέρονται, δηλαδή, στη μετά θάνατο ζωή), με κατακλείδα τον γ) μύθο του Ηρός (Maschio, 2015).

8.1.1 Δομή:

Η *Πολιτεία* χωρίζεται σε 10 βιβλία. Ο διαχωρισμός δεν προέρχεται από τον Πλάτωνα αλλά από τους μεταγενέστερους εκδότες και μελετητές. Ο Μπέρτραντ Ράσελ χωρίζει σε τρία τμήματα την Πολιτεία του Πλάτωνα:

- Βιβλία 1-5: περιγραφή της Ιδεώδους Πολιτείας, ξεκινώντας από την προσπάθεια ορισμού της δικαιοσύνης.
- Βιβλία 6-7: οι φιλόσοφοι κρίνονται ως οι ιδανικοί άρχοντες της Πολιτείας, δίνεται ορισμός του φιλοσόφου.
- Βιβλία 8-10: μορφές διακυβέρνησης, πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Παρακάτω παρατίθεται μια επιγραμματική περιγραφή των περιεχομένων κάθε βιβλίου:

1. Εισαγωγή. Συγκέντρωση στον Κέφαλο. Δικαιοσύνη και αδικία.
2. Ανάπτυξη της Ιδεώδους Πολιτείας. Αρχές κοινωνικής οργάνωσης και ανάγκη προστασίας. Φύλακες.
3. Εκπαίδευση των φυλάκων.
4. Δημιουργοί, φύλακες-επίκουροι, φύλακες-άρχοντες.
5. Αρμονία πόλης και ψυχής. Τα 3 μέρη της ψυχής.
6. Οικογένεια και κοινοκτημοσύνη.
7. Φιλόσοφοι-βασιλείς. Ορισμός του φιλοσόφου. Η Γραμμή. Η αλληγορία του σπηλαίου.
8. Ανώτατη εκπαίδευση.
9. Αποτυχημένα πολιτεύματα.
10. Διαμάχη μεταξύ φιλοσοφίας και ποίησης. Αποκλεισμός της μιμητικής τέχνης από την Πολιτεία. Αθανασία της ψυχής. (Σκουτερόπουλος, 2014)

8.1.2 Θεωρία των Μορφών (Μορφές ή Ιδέες;)

Μέχρι τώρα αναφερόμασταν πάντα στη διδασκαλία του Πλάτωνα ως θεωρία των μορφών και όχι ως θεωρία των ιδεών, την άλλη ονομασία με την οποία είναι εξίσου ίσως περισσότερο γνωστή. Αυτό δεν οφείλεται στο ότι η δεύτερη είναι λιγότερο σωστή από την πρώτη: ο Πλάτωνας χρησιμοποιεί αδιακρίτως και τους δύο όρους και μάλιστα κλίνει περισσότερο προς τον δεύτερο καθώς και οι δύο είναι απόλυτα θεμιτοί, προτιμάμε να μιλάμε για μορφές παρά για ιδέες, προκειμένου να αποφύγουμε έναν αναχρονισμό που θα μπορούσε να μας οδηγήσει σε εσφαλμένη ερμηνεία της πλατωνικής σκέψης. Πράγματι, έχει κεφαλαιώδη σημασία να υπογραμμίσουμε ότι, όταν ο Πλάτωνας μιλάει για ιδέες, δεν αναφέρεται σε ένα δημιουργήμα του νου μας, στο αποτέλεσμα μιας νοητικής διεργασίας (αυτό δηλαδή που σήμερα εννοούμε με τον όρο «ιδέα»). Οι πλατωνικές ιδέες δεν είναι αφαιρέσεις ή κατασκευές του σκεπτόμενου υποκειμένου (ένα προϊόν του Εγώ ή του υπερβατικού υποκειμένου που σκέφτεται), αλλά πραγματικές οντότητες, που υπάρχουν ανεξάρτητα από το αν υφίσταται ένα υποκείμενο το οποίο τις σκέφτεται ή τις βλέπει: είναι «πράγματα». Με αυτή την έννοια, ο όρος «μορφή» είναι σαφέστερος και με μικρότερο κίνδυνο σύγχυσης (Maschio, 2015).

8.1.3 Ο Μύθος του Σπηλαίου

Το 7^ο βιβλίο της πολιτείας ξεκινάει με τον διάσημο μύθο του σπηλαίου, που επί 2.000 έτη και πλέον χρόνια θεωρείται ως η παραδειγματική (παρότι αλληγορική) έκθεση της θεωρίας των μορφών. Σύμφωνα με τον μύθο του σπηλαίου, ο φιλόσοφος είπε ότι οι άνθρωποι έμοιαζαν με φυλακισμένους, ζούσαν σε μια σπηλιά και ήταν περιορισμένοι από την παιδική ηλικία, ανίκανοι να κουνήσουν τα πόδια ή το κεφάλι τους. Γι' αυτό δεν μπορούν να δουν το φως, πραγματικά, και κοιτάζουν μόνο προς την είσοδο του σπηλαίου (Maschio, 2015).

Ο Σωκράτης ζητά από το Γλαύκωνα να παραστήσει την ανθρώπινη φύση, ως προς το θέμα της παιδείας και της απαιδευσιάς, με μια εικόνα ενός σπηλαίου κάτω από τη γη όπου ζουν από την παιδική τους ηλικία οι άνθρωποι αλυσοδεμένοι από τα πόδια και τον τράχηλο. Το σπήλαιο έχει μια είσοδο ανοιγμένη προς το φως. Οι άνθρωποι όμως δεν μπορούν να στρέψουν το κεφάλι τους, για να δουν το φως. Πίσω τους καίει ένα φως από φωτιά. Ανάμεσα σ' αυτούς και τη φωτιά υπάρχει ένας δρόμος προς τα πάνω. Παράλληλα με το δρόμο υπάρχει ένας μακρύς χαμηλός τοίχος, όπως τα

παραπετάσματα που χρησιμοποιούν οι θαυματοποιοί. Κατά μήκος αυτού του δρόμου περνούν άνθρωποι φορτωμένοι με κάθε λογής αντικείμενα. Οι δεσμώτες δε βλέπουν παρά μόνο τη σκιά όλων των πραγμάτων. Ο Γλαύκωνας θεωρεί παράξενη αυτή την εικόνα και ο Σωκράτης τού ανταπαντά ότι, παρόλ' αυτά, είναι οι δεσμώτες όμοιοί τους (ΠΛΑΤΩΝ134. – Πολιτεία 7, 514a-518d).

- **Η σπηλιά:**

- συμβολίζει την αισθητή πραγματικότητα, που δεν είναι αληθινή
- συμβολίζει και την πολιτική κοινωνία, στην οποία δεν κυβερνούν φωτισμένοι και πεπαιδευμένοι (γίνεται φανερό από την τελευταία φράση του Σωκράτη, ο οποίος λέει ότι οι δεσμώτες που βρίσκονται μέσα στο σπήλαιο μοιάζουν με όλους τους απλούς ανθρώπους που ζουν στην πόλη)

- **δεσμώτες:**

- συμβολίζουν όσους βρίσκονται στα σκοτάδια της αμάθειας, της άγνοιας, της πλάνης, της πνευματικής και ηθικής αποτελμάτωσης, δηλαδή τους απαίδευτους ανθρώπους, οι οποίοι πιστεύουν ότι βλέπουν και γνωρίζουν τα πραγματικά αντικείμενα
- συμβολίζουν εκείνους τους οποίους η καθημερινή ενασχόληση με τα προβλήματα της ζωής δεν τους επιτρέπει να φιλοσοφήσουν και να γνωρίσουν τον πραγματικό κόσμο των ιδεών και βλέπουν μόνο τα είδωλά τους

- **δεσμά:**

- συμβολίζουν τις αισθήσεις των ανθρώπων, οι οποίες τους επιτρέπουν να δουν και να γνωρίσουν μόνο τα αντικείμενα του αισθητού κόσμου και όχι τα πραγματικά
- συμβολίζουν τα εμπόδια που συναντά ο άνθρωπος στη ζωή και που τον απομακρύνουν από την αναζήτηση και τη θέαση του Αγαθού
- συμβολίζουν την άγνοια, την προσήλωση στα υλικά αγαθά, την επιδίωξη της υλικής ευημερίας

- **σκιές/ αντίλαλος:**

- συμβολίζουν τα αντικείμενα του αισθητού χώρου
- δεν είναι πραγματικά αντικείμενα
- είναι ομοιώματα, είδωλα των πραγματικών όντων

- **φωτεινός χώρος έξω από τη σπηλιά:**

→ συμβολίζει τον κόσμο των ιδεών, την αληθινή, νοητή πραγματικότητα, που γίνεται αντιληπτή μόνο με τη νόηση

- **είσοδος ανοιχτή στο φως:**

→ συμβολίζει τη δυνατότητα να περάσει κανείς από τον κόσμο του σπηλαίου στον κόσμο του φωτός

- **οι άνθρωποι που κινούνται στο φωτεινό χώρο και όσα κουβαλάνε:**

→ συμβολίζουν τα αληθινά όντα, τις ιδέες

- **το φως του ήλιου:**

→ συμβολίζει την πραγματική αλήθεια, την ύψιστη ιδέα, την ιδέα του αγαθού (ακόμα και τον ίδιο το θεό)

- **η άνοδος των δεσμοτών από το βάθος της σπηλιάς στην έξοδο:**

→ συμβολίζει την ανοδική πορεία της ψυχής, που δεν προσφέρει μόνο γνώσεις, αλλά ταυτόχρονα μεταπλάθει και μορφοποιεί τον άνθρωπο

→ συμβολίζει την κοπιώδη θητεία στο χώρο της φιλοσοφίας

- **δεσμώτης που σπάει τα δεσμά του:**

→ συμβολίζει το φιλόσοφο, ο οποίος καταφέρνει να νικήσει τις προκαταλήψεις, να ξεπεράσει τις ψευδείς πληροφορίες που του παρέχουν οι αισθήσεις του και έτσι να βγει από το πνευματικό σκοτάδι της άγνοιας και να φτάσει στην αλήθεια

- **η υποδοχή του πρώην δεσμώτη, όταν επιστρέφει στη σπηλιά:**

→ συμβολίζει την αμηχανία και τους κινδύνους που περιζώνουν το φωτισμένο άνθρωπο, όταν αυτό αναγκαστεί να διαταράξει τις αντιλήψεις που έχουν για τη σκιώδη πραγματικότητα οι απαίδευτοι συμπολίτες του

- **αντίθεση φωτός- σπηλαίου**

→ συμβολίζει την αντίθεση παιδείας- απαιδευσιάς

Το σπήλαιο

Η αντίληψη/ παρομοίωση της γης ως σπηλαίου είναι διαδεδομένη στην αρχαία φιλοσοφία:

→ ο φιλόσοφος Εμπεδοκλής στις αρχές του 5^{ου} αι. π.Χ. διατύπωσε μια κοσμολογική θεωρία, όπου παρουσίαζε την επιφάνεια της γης ως σπήλαιο

→ η ίδια αντίληψη υπάρχει στους *Ορφικούς Ύμνους* που παραθέτει ο Πρόκλος

→ ανάλογη άποψη διατυπώνει ο Αναξαγόρας, ενώ προσθέτει μάλιστα ότι είναι δυνατό άνθρωποι να ζουν και σε άλλα σημεία του κόσμου

→ ο Αισχύλος στον *Προμηθέα Δεσμώτη* περιγράφει τη ζωή των ανθρώπων του απώτατου παρελθόντος μέσα στις σπηλιές

- έχει διατυπωθεί η άποψη ότι στην πλατωνική περιγραφή ανταποκρίνονται:

α. μια σπηλιά που υπήρχε από τότε στην περιοχή της Βάρης στην Αττική: αυτή είχε προκαλέσει όπως φαίνεται ζωνή εντύπωση στον Πλάτωνα

β. το σπήλαιο της Ίδης στο οποίο:

→ το άνοιγμα είναι διάπλατο

→ το φως περνάει ως το βάθος του σπηλαίου

→ υπάρχει πρόσβαση προς το εσωτερικό του από μια κατηφορική επιφάνεια με απότομη κλίση

Οπωσδήποτε όμως η περιγραφή του σπηλαίου στο κείμενο που εξετάζουμε είναι μια φανταστική επινόηση του ίδιου του φιλοσόφου. Η ταύτιση το φωτός με το θείο γίνεται και στη χριστιανική διδασκαλία και συμπυκνώνεται στα εξής αποσπάσματα της Καινής Διαθήκης:

α. ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ περιπατήσει ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς (Κατά Ιωάννη)

β. ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή (Κατά Ιωάννη)

γ. ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλλήλυθα (Κατά Ιωάννη)

δ. ὁ λαὸς καθήμενος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα (Κατά Ματθαῖο)

ο Χριστός- Θεός:

α. ταυτίζει τον εαυτό του με το φως, όπως και στην πλατωνική εικόνα του σπηλαίου το φως είναι το υπέρτατο αγαθό, το θείο

β. υπόσχεται στους πιστούς την απαλλαγή από το σκοτάδι της πλάνης και της αμαρτίας αυτού του φθαρτού και προσωρινού κόσμου και τη σωτηρία τους στο φῶς τῆς ζωῆς, που προέρχεται από την αληθινή ζωή, το Θεό, όπως ακριβώς και στην αλληγορία του σπηλαίου ο αισθητός και ψεύτικος κόσμος, το ομοίωμα του αληθινού, βρίσκεται στο ημίφως της πλάνης, ενώ ο αληθινός κόσμος είναι εκείνος του θεϊκού φωτός

- στη χριστιανική θρησκεία, αυτό που προβάλλεται κυρίως είναι η ηθική διάσταση του φωτός και όχι τόσο η πνευματική
- στη χριστιανική διδασκαλία υπάρχουν πολλές απηχήσεις από τη φιλοσοφία του Πλάτωνα:
 - α.** διαχωρισμός της πραγματικότητας (επίγειος και ψεύτικος/ ουράνιος και αληθινός)
 - β.** τρισυπόστατο του θείου (ο διαχωρισμός στα τρία είναι συνηθισμένος στον Πλάτωνα, που διαιρεί την ψυχή σε τρία μέρη, όπως και τη διαστροφάτωση της κοινωνίας κτλ.)
 - γ.** κρίση των ψυχών μετά το θάνατο, ανταμοιβή των δίκαιων και τιμωρία των κακών κτλ.

Οι θαυματοποιοί

Ο Πλάτωνας παρομοιάζει το μικρό διαχωριστικό τοίχο (τον παράλληλο με το δρόμο που βρίσκεται έξω από τη σπηλιά) με το διαχωριστικό διάφραγμα των θαυματοποιών

- εννοεί εκείνους που δίνουν παραστάσεις στο κοινό με ταχυδακτυλουργίες (ὕπὲρ ὧν τὰ θαύματα δεικνύουσιν)

- Ο Πλάτωνας έχει υπόψη του παραστάσεις θεάτρου σκιών ή νευροσπαστῶν (αυτῶν που κινούσαν με χορδές ή λεπτούς σπάγγους ομοιώματα, κούκλες, τα οποία ονομάζονταν νευρόσπαστα)

- η λειτουργικότητα του μικρού τοίχου και των μορφών που ρίχνουν μέσα στη σπηλιά τη σκιά τους μας παραπέμπει στο θέατρο σκιών, ανάλογο με εκείνο του δικού μας Καραγκιόζη

- Ο Αριστοτέλης αναφέρει κάτι παραπλήσιο: κουκλοθέατρο με μαριονέτες
- φαίνεται ότι το ελληνικό κοινό της εποχής ήταν συνηθισμένο σε τέτοιες λαϊκές παραστάσεις

- πρὸ τῶν ἀνθρώπων:

→ η έκφραση μπορεί να εννοεί:

- α.** τους θεατές που παρακολουθούσαν τα τεχνάσματα των ταχυδακτυλουργῶν

β. τους ανθρώπους εκείνους που χρησιμοποιούσαν οι θαυματοποιοί για την εκτέλεση των τεχνασμάτων τους και τους είχαν κρυμμένους πίσω από το διάφραγμα

→ όποια ερμηνεία κι αν αποδεχτούμε, δε διαφοροποιείται ο στόχος του

Πλάτωνα, που είναι απλώς η περιγραφή του τειχίου

Ο παραλληλισμός του τοίχου του σπηλαίου με το χώρο δράσης των ταχυδακτυλουργών, μας δημιουργεί την εντύπωση ότι ο θέαμα που θα βλέπουν οι άνθρωποι του σπηλαίου θα είναι ένα ψεύτικο θέαμα, θα είναι μια διαστρέβλωση της πραγματικότητας. Ότι υπάρχει μέσα στη σπηλιά (με την εξαίρεση όσων μεταφέρουν τα ομοιώματα και των δεσμοτών) είναι λιγότερο φωτεινό και αληθές από τα ορατά που βρίσκονται εκτός σπηλιάς. Αυτό συμβαίνει, επειδή τα αντικείμενα μέσα στη σπηλιά δεν αντλούν το φως και την αλήθεια τους από τον ήλιο, αλλά από το φως της φωτιάς μέσα στην ίδια τη σπηλιά (Στεφανόπουλου, Τσιτσιρίδη, Αντζουλή & Κριτσέλη, 2002).

«Μετά ταῦτα δὴ, εἶπον, ἀπέικασον τοιούτῳ πάθει τὴν ἡμετέραν φύσιν παιδείας τε περί καὶ ἀπαιδευσίας. Ἴδὲ γὰρ ἀνθρώπους οἷον ἐν καταγείῳ οἰκῆσει σπηλαιώδει, ἀναπεπταμένην πρὸς τὸ φῶς τὴν εἴσοδον ἐχούσῃ μακρὰν παρὰ πᾶν τὸ σπήλαιον, ἐν ταύτῃ ἐκ παίδων ὄντας ἐν δεσμοῖς καὶ τὰ σκέλη καὶ τοὺς αὐχένας, ὥστε μένειν τε αὐτοὺς εἷς τε τὸ πρόσθεν μόνον ὁρᾶν, κύκλῳ δὲ τὰς κεφαλὰς ὑπὸ τοῦ δεσμοῦ ἀδυνάτους περιάγειν, φῶς δὲ αὐτοῖς πυρὸς ἄνωθεν καὶ πόρρωθεν καόμενον ὀπισθεν αὐτῶν, μεταξὺ δὲ τοῦ πυρὸς καὶ τῶν δεσμοτῶν ἐπάνω ὁδόν, παρ' ἣν ἰδὲ τειχίον παρῳκοδομημένον, ὥσπερ τοῖς θαυματοποιοῖς πρὸ τῶν ἀνθρώπων πρόκειται τὰ παραφράγματα, ὑπὲρ ὧν τὰ θαύματα δεικνύουσιν.

Ὅρῳ, ἔφη.

Ὅρα τοίνυν παρὰ τοῦτο τὸ τειχίον φέροντας ἀνθρώπους σκευὴ τε παντοδαπὰ ὑπερέχοντα τοῦ τειχίου καὶ ἀνδριάντας καὶ ἄλλα ζῶα λίθινά τε καὶ ξύλινα καὶ παντοῖα εἰργασμένα, οἷον εἰκὸς τοὺς μὲν φθεγγομένους, τοὺς δὲ σιγῶντας τῶν παραφερόντων.

Ἄτοπον, ἔφη, λέγεις εἰκόνα καὶ δεσμώτας ἀτόπους. Ὅμοιους ἡμῖν, ἣν δ' ἐγώ·»
(134. – Πολιτεία 7, 514a-518d).

Η περί ιδεών θεωρία του Πλάτωνα

Ο Πλάτωνας χώριζε τον κόσμο σε δύο επίπεδα:

α. στον κόσμο των αισθητών πραγμάτων

- τον απαρτίζουν τα αντικείμενα που μας περιβάλλουν
- τον αντιλαμβανόμαστε με τις αισθήσεις μας

β. στον κόσμο των ιδεών

- τον απαρτίζουν οι ιδέες των αντικειμένων

Ο κόσμος των αισθητών πραγμάτων:

- τα αντικείμενα που μας περιβάλλουν δεν είναι πραγματικά όντα
- εμείς ζώντας σε πλάνη πιστεύουμε πως ό,τι βλέπουμε, ακούμε, αγγίζουμε είναι πραγματικό

→ τα αντικείμενα αυτά αποτελούν τον αντικατοπτρισμό, τα είδωλα των πραγματικών αντικειμένων

→ μοιάζουν με το είδωλο που βλέπουμε στον καθρέφτη:

- κινείται
- μοιάζει να έχει υπόσταση και ζωή
- δεν υπάρχει όμως
- είναι απλώς αντανάκλαση του πραγματικού αντικειμένου

Ο κόσμος των ιδεών:

- στο νοητό κόσμο βρίσκονται οι ιδέες των πραγμάτων
- αυτές οι ιδέες είναι τα πραγματικά αντικείμενα

Το χρέος των ανθρώπων:

→ οι άνθρωποι πρέπει να συνειδητοποιήσουν την πλάνη στην οποία βρίσκονται

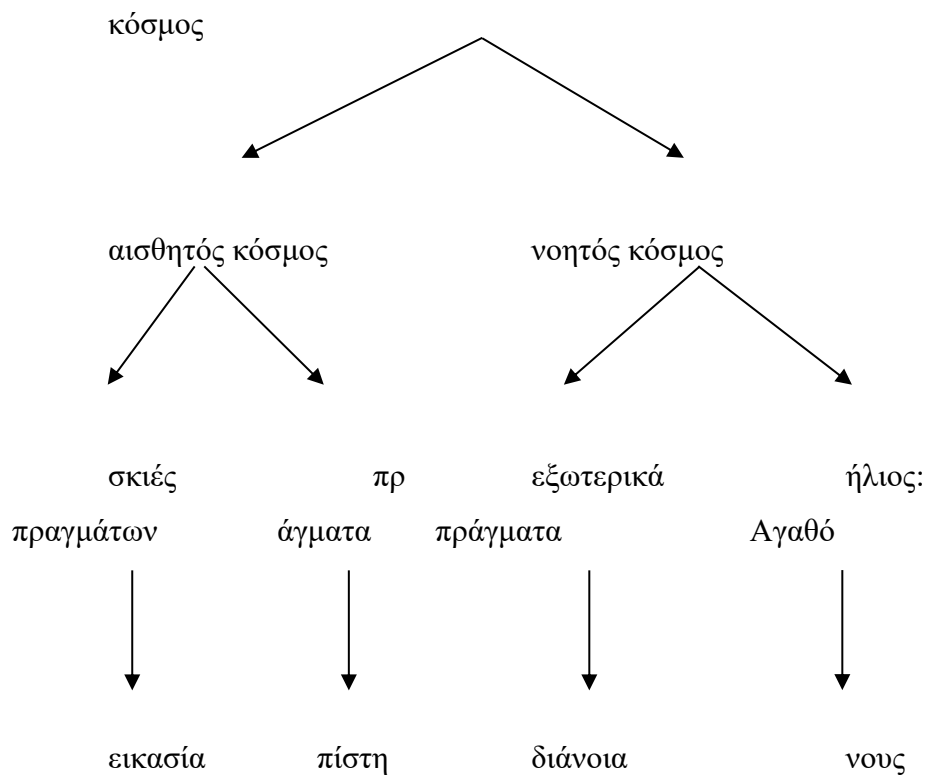
→ πρέπει να προσπαθήσουν να ξεφύγουν από τον κόσμο του ψεύδους και να φτάσουν στη γνώση της ουσίας των όντων, να φτάσουν στη γνώση της αλήθειας, να γνωρίσουν τις ιδέες

→ η κατάκτηση αυτής της γνώσης είναι δύσκολη και απαιτεί μεγάλη προσπάθεια

→ το μέσο για την επίτευξη της κατάκτησης αυτής είναι η παιδεία και μάλιστα η μελέτη της ανώτερης από τις επιστήμες, της φιλοσοφίας

→ ο άνθρωπο που θα φτάσει σε αυτό το σημείο της γνώσης θα είναι ο κατάλληλος για να αναλάβει τη διακυβέρνηση της πόλης

Σύμφωνα με τον Πλάτωνα η γνώση διαβαθμίζεται ανοδικά ξεκινώντας από τον αισθητό κόσμο προς το νοητό. Η αλληγορία του σπηλαίου που αναφέρεται στη γνωσιολογική κατάσταση του ανθρώπου και στην ανοδική πορεία της ψυχής του προς τη γνώση του Αγαθού διαμέσου της παιδείας, στηρίζεται στη διάκριση των δύο κόσμων, του αισθητού και του νοητού, όπως φαίνεται και από το παρακάτω σχήμα:



Η ανοδική πορεία προς τη γνώση ακολουθεί τα ακόλουθα βήματα:

α. αρχικά οι δεσμώτες βλέπουν τη σκιά των πραγμάτων όπως αυτή σχηματίζεται απέναντί τους από τη φωτιά που καίει πίσω τους

β. σε ένα δεύτερο επίπεδο της αναγωγής προς τη γνώση θα αντικρίσουν τα αγάλματα τα ίδια, τα οποία κουβαλούν οι άνθρωποι που περνούν κατά μήκος του τοίχου

γ. όταν ελευθερωθούν θα αντικρίσουν τον αισθητό κόσμο που είναι έξω από τη σπηλιά και στο τέλος τον ίδιο τον ήλιο

Οι σκιές και τα αγάλματα της σπηλιάς είναι ο αισθητός κόσμος, αυτός που μας γνωρίζουν οι αισθήσεις μας, για τον οποίο αποκτούμε γνώση στο επίπεδο της εικασίας και της πίστης. Η εξωτερική πραγματικότητα του σπηλαιού αντιστοιχεί στις ιδέες των πραγμάτων που ενοποιούν σε μεγάλο βαθμό τα αντικείμενα των αισθήσεων των οποίων είναι οι πηγές.

Όπως έχουμε δει στην αλληγορία του σπηλαιού, ο Πλάτων πιστεύει ότι ο πραγματικός κόσμος είναι διπλός, γιατί από τη μία έχουμε τον κόσμο των αισθήσεων, που είναι η σκιά, και από την άλλη πλευρά, έχουμε τον κόσμο της σοφίας, που είναι ο Ήλιος. Ο Πλάτωνας ισχυρίστηκε ότι αυτά τα αισθητήρια δεδομένα ήταν λανθασμένα (Πάτων, ΦΑΙΔΩΝ, 65b)

8.1.4 Ο Μύθος του Ηρός

Η Πολιτεία τελειώνει με μια αισιόδοξη διδαχή· η ψυχή είναι αθάνατη. Ο δίκαιος επιβραβεύεται και σε αυτόν τον κόσμο, αλλά και μετά θάνατον. Αντιθέτως οι άδικοι, οι τύραννοι, οι κακούργοι τιμωρούνται σκληρά. Απόδειξη η μαρτυρία του Ηρός του Αρμενίου, την οποία εκθέτει ο Σωκράτης χωρίς ωστόσο να διασαφηνίζει αν την άκουσε από τον Ήρα τον ίδιο ή από κάποιους άλλους.

Ο Ηρ, ο γιος του Αρμενίου από την Παμφυλία, ένας γενναίος πολεμιστής, σκοτώθηκε στη μάχη. Για δέκα ημέρες παρέμεινε στο πεδίο της μάχης, ανάμεσα στα πτώματα των άλλων πολεμιστών, που είχαν αρχίσει να αποσυντίθενται. Τη δωδέκατη ημέρα όταν τον είχαν μεταφέρει σπίτι του και τον είχαν τοποθετήσει πάνω στη νεκρική πυρά, ο ήρωας ξαναγύρισε στη ζωή και άρχισε να διηγείται όσα είχε ιδεί και όσα είχε ακούσει η ψυχή του στον άλλο κόσμο.

Η ψυχή του λοιπόν, που είχε φύγει από το σώμα, πορεύτηκε μαζί με άλλες ψυχές *εἰς τόπον τινὰ δαιμόνιον* όπου υπήρχαν δύο χάσματα πάνω στη γη, το ένα δίπλα στο άλλο, και άλλα δύο κατάντικρυ στον ουρανό. Ανάμεσά τους κάθονταν δικαστές και, αφού δίκάζαν, πρόσταζαν τους δίκαιους να προχωρήσουν δεξιά και επάνω μέσα από τον ουρανό, και τους άδικους αριστερά και κάτω. Όταν ο Ηρ παρουσιάστηκε του είπαν να ακούει και να βλέπει προσεκτικά ότι διαδραματιζόταν εκεί για να τα ανακοινώνει αργότερα στους ζωντανούς. Έβλεπε λοιπόν τις ψυχές που είχαν δικαστεί να προχωρούν προς τα δύο χάσματα, και άλλες να βγαίνουν από τα άλλα δύο. Όσες ανέβαιναν από το χάσμα της γης ήταν κατασκοπισμένες και διψασμένες, όσες κατέβαιναν από τον ουρανό ήταν καθαρές. Πήγαιναν λοιπόν οι ψυχές προς τον Λειμώνα και κατασκήνωναν εκεί σαν να ήταν σε πανηγύρι. Όσες έρχονταν από τη γη

έκλαιγαν και οδύρονταν για όσα είχαν πάθει κατά την υποχθόνια πορεία τους που κρατούσε έτη χίλια. Όσες έρχονταν από τον ουρανό και τι δεν είχαν να πουν από θεάματα και απολαύσεις!

Οι ψυχές που είχαν διαπράξει αδικήματα (προδοσίες, κακουργήματα) είχαν πληρώσει για όλα δεκαπλάσιες ποινές. Δεκαπλάσιες ήταν και οι ανταμοιβές για όσες είχαν κάνει το καλό. Ακόμη βαρύτερες ήταν οι τιμωρίες για όσους είχαν ασεβήσει προς τους γονείς ή τους θεούς ή για όσους είχαν σκοτώσει άνθρωπο με το ίδιο τους το χέρι. Τον Αρδιαίο, τον τύραννο της Παμφυλίας, που διέπραξε στη ζωή του μεγάλα και πολλά κακουργήματα, οι τιμωροί του άλλου κόσμου τον έδεσαν χειροπόδαρα και τον τραβούσαν πάνω στα αγκάθια των ασπαλάθων. Ύστερα μαζί με άλλους όμοιούς του τον πέταξαν μέσα στον Τάρταρο.

Επτά ημέρες παρέμειναν στον Λειμώνα οι ψυχές και ύστερα πορεύτηκαν σε έναν τόπο όπου έβλεπαν ένα φως σαν το ουράνιο τόξο αλλά λαμπρότερο πολύ και καθαρότερο. Το φως αυτό σαν κίονας ευθύ ήταν τεταμένο *διὰ παντός τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς*, δηλαδή βρισκόταν στο κέντρο του σύμπαντος. Και ήταν το φως ο σύνδεσμος του ουρανού που συγκρατούσε την ουράνια περιφορά. Από τις άκρες των δεσμών του, που ήταν τεντωμένες από τον ουρανό, κρεμόταν ό *ἄτρακτος* (νεοελλ. η άτρακτος, το αδράχτι) της Ανάγκης, ο οποίος ρυθμίζει όλες τις περιστροφές. Ο σφόνδυλος της ατράκτου ήταν κοίλος και περιείχε άλλους επτά σφονδύλους (ο εξώτατος ήταν το ουράνιο στερέωμα και οι άλλοι επτά ήταν οι σφαίρες των πλανητών). Στους κύκλους που σχημάτιζαν τα επάνω χείλη των σφονδύλων ήταν καθισμένες και περιστρέφονταν Σειρήνες, μια πάνω σε κάθε κύκλο. Κάθε Σειρήνα εξέπεμπε τον ήχο μιας και μοναδικής νότας. Και οι οκτώ αυτές φωνές παρήγαγαν μια αρμονία (: τη μουσική των ουράνιων σφαιρών). Την κυκλική κίνηση των σφονδύλων πάνω στα γόνατα της Ανάγκης παρακολουθούσαν καθισμένες πάνω σε θρόνους οι τρεις Μοίρες, οι κόρες της Ανάγκης (Λάχεσις, Κλωθώ και Ἄτροπος).

Φθάνοντας λοιπόν εκεί οι ψυχές ήταν αναγκασμένες να διαλέξουν το είδος της ζωής που θα ήθελαν να ζήσουν κατά την επόμενη ενσάρκωσή τους. Ένας εξάγγελος της Λάχεσης τοποθέτησε μπροστά τους πολλά υποδείγματα ζωής και ανεβαίνοντας σε ένα βήμα υψηλό απήγγειλε τον Λόγο της Μοίρας που καλούσε τις ψυχές να τραβήξουν τον κλήρο τους.

Ο καθένας έπρεπε, ανάλογα με τη σειρά που προσδιόριζε ο κλήρος, να επιλέξει ένα ορισμένο είδος ζωής. Οι αφιλοσόφητες ψυχές έσπευδαν να επιλέξουν βίους ένδοξους χωρίς να υπολογίσουν πόση δυστυχία κρύβουν μέσα τους τα αξιώματα και τα

μεγαλεία. Όσες όμως ψυχές είχαν δοκιμαστεί σκληρά στην προηγούμενη ζωή τους, τώρα πρόσεχαν να μην απατηθούν από τη δολερή λάμψη. Έτσι η ψυχή του τρισένδοξου και πολυταξιδεμένου Οδυσσέα επέλεξε την ήσυχη ζωή ενός άσημου ανθρώπου. Όποια εκλογή πάντως έκανε η κάθε ψυχή παρέμενε αμετάκλητη. Ύστερα οι ψυχές οδηγήθηκαν μέσα από το κατάξερο πεδίο της λήθης στον Αμέλητα ποταμό. Όποιος έπινε από το νερό εκείνο ξεχνούσε όλα όσα είχε ζήσει στην προηγούμενή του ζωή. Τα μεσάνυχτα μέσα στη βοή του σεισμού και της βροντής ξάφνου οι ψυχές άρχισαν να αναπηδούν προς τα πάνω για να ξαναγεννηθούν μέσα στα νέα τους σώματα. Τον ίδιο τον Ήρα δεν τον άφησαν να πει το νερό της λησμονιάς. Πώς ξαναβρέθηκε μέσα στο σώμα του δεν μπορούσε να το πει, αλλά ξάφνου άνοιξε τα μάτια του και είδε ότι βρισκόταν πάνω στη νεκρική πυρά.

Ο μύθος του Ηρός είναι βέβαια επίνοια του Πλάτωνα, αλλά ο φιλόσοφος έχει αντλήσει στοιχεία από κάποια προφορική παράδοση, από τη λαϊκή πίστη, από τις θεωρίες των ορφικών και των πυθαγορείων για τη μετεμψύχωση, και από τις τελετουργίες των Ελευσινίων μυστηρίων. Σύγχρονοι ερευνητές έχουν επισημάνει στον εσχατολογικό αυτό μύθο και επιδράσεις από τον Ζωροαστρισμό, την Ινδική φιλοσοφία και τον ασιατικό σαμανισμό.

Ο μύθος του Ηρός φαίνεται ότι στάθηκε ένα από τα πρότυπα και των *Καταβάσεων* (λογοτεχνικών έργων με θέμα το ταξίδι στον κάτω κόσμο) και του Κικέρωνα στο *Ένύπνιον τοῦ Σκιπίωνος* και των χριστιανικών Αποκαλύψεων (*Πολιτεία* 614b-621d).

8.2 Δομή της κοινωνίας

8.2.1 Κοινοκτημοσύνη και ιδιωτική ζωή

Η Πολιτεία που αρχίζει να αναπτύσσεται μέσα από τα λόγια του Σωκράτη κατακρίνεται από τον Αδείμαντο και τον Γλαύκωνα, καθώς ο πρώτος δε βρίσκει σε αυτήν ευτυχία και ο δεύτερος τιμή και δόξα. Έτσι, ο Σωκράτης δημιουργεί μια πόλη όπου δεν υπάρχει ιδιοκτησία, προσωπική ζωή και οικογένεια, ενώ η φιλοσοφία δεν είναι προσβάσιμη από τις κατώτερες τάξεις. Όλα θυσιάζονται για το κοινό καλό και ο καθένας περιορίζεται στις δραστηριότητες εκείνες που ταιριάζουν στη φύση του.

Εφόσον υπάρχει κοινοκτημοσύνη, δεν υπάρχει διαχωρισμός ανάμεσα σε πλούσιους ή φτωχούς. Δεν υπάρχουν δούλοι, όπως και κανένας διαχωρισμός μεταξύ ανδρών και γυναικών. Υπάρχει ενιαίο εκπαιδευτικό σύστημα για άνδρες και γυναίκες, ενώ από την ιδεώδη Πολιτεία αποκλείεται εκείνο το κομμάτι των τεχνών της ποίησης, της μουσικής και του θεάτρου (τραγωδίας και κωμωδίας), που δε στοχεύει στη λογική, αλλά στα πάθη. Απορρίπτονται επομένως τα έργα εκείνα που απευθύνονται στο κατώτερο μέρος της ψυχής, που ανατρέπει την αρμονία αν κυριαρχήσει των άλλων δυο, και που παράλληλα αποτελούν απλά μίμηση της παρούσας ζωής, η οποία με τη σειρά της είναι μόνο μια μίμηση των «αιώνιων Ιδεών». Η απαγόρευση αυτή είναι πιο αυστηρή στους φύλακες-επίκουρους και άρχοντες, καθώς πρέπει να αποφεύγουν κάθε είδους διαφθορά.

Η κατάργηση του πλούτου οδηγεί στην παρακμή της παραδοσιακής οικογένειας: κανένα παιδί δε θα πρέπει να γνωρίζει τους γονείς του και το αντίστροφο, προκειμένου να αποφευχθεί η κληροδότηση, η προσωπική περιουσία και ο νεποτισμός στα δημόσια αξιώματα. Οι άρχοντες σχηματίζουν ζεύγη για αναπαραγωγή, φροντίζοντας όμως να μην υπάρχει ερωτική ασυδοσία. Έτσι, παράγεται σταθερός πληθυσμός μέσω της ευγονικής, ενώ παράλληλα η κοινωνική συνοχή αυξάνεται, καθώς οι οικογενειακοί δεσμοί εκφράζονται προς όλα τα μέλη της *Πολιτείας*.

8.2.2 Φιλόσοφοι-βασιλείς

Ο Πλάτωνας χαρακτηριστικά υποστήριζε ότι «*όταν οι φιλόσοφοι βασιλέψουν και οι βασιλιάδες φιλοσοφήσουν, μόνο τότε θα ευτυχήσουν οι λαοί*». Εφόσον, στο μύθο του σπηλαίου, έχει περιγραφεί η φυγή από το σπήλαιο των απελευθερωμένων δεσμωτών, των φιλοσόφων, κρίνεται πως μόνο αυτοί είναι κατάλληλοι για τη διακυβέρνηση της Πολιτείας, εφόσον έχουν γνωρίσει τον αληθινό κόσμο των Ιδεών, που φωτίζεται από το «Αγαθό».

Όπως ορίζει και το ίδιο το όνομά του, ο Φιλόσοφος-βασιλιάς του Πλάτωνα αγαπά τη σοφία και την αληθινή γνώση, εφόσον γνωρίζει τις Ιδέες. Στην παρομοίωση της Πολιτείας με καράβι ακυβέρνητο, ο ιδιοκτήτης δεν μπορεί να οδηγήσει στη σωτηρία, γιατί ούτε βλέπει ούτε ακούει, καθώς οι ναύτες φιλονικούν μεταξύ τους. Ο φιλόσοφος είναι αυτός που έχει την ικανότητα να οδηγήσει σωστά, παρατηρώντας τους ανέμους, τον ουρανό, τα αστέρια κλπ. Οι ναύτες περιγελούν και αγνοούν τις συνήθειες αυτές, γιατί ποτέ τους δεν έχουν γνωρίσει κάποιον αληθινό φιλόσοφο.

Κατά την εποχή του Διαφωτισμού, ο Βολταίρος ήταν αυτός που εισήγαγε τον όρο *‘Πεφωτισμένη δεσποτία’*, προκειμένου να περιγράψει τη διακυβέρνηση ορισμένων Ευρωπαίων μοναρχών, οι οποίοι υιοθετούσαν τις ιδέες του Διαφωτισμού και κυρίως έδιναν έμφαση στη Λογική με την οποία προσπαθούσαν να διακυβερνήσουν την χώρα τους. Από την άλλη πλευρά, ακριβώς αυτή η δομή του κοινωνικού βίου που περιγράφεται μέσω του Σωκράτη ώθησε φιλόσοφους και μελετητές του 20ού αιώνα στην κριτική εναντίον του Πλάτωνα: ο φιλόσοφος Karl Popper, για παράδειγμα, εξέφραζε στο έργο του ότι η *Πολιτεία* του Πλάτωνα άσκησε μεγάλη επιρροή στα σύγχρονα ολοκληρωτικά καθεστώτα (Στάλιν, Χίτλερ) (Popper, 2013).

8.2.3 Το γενναίον ψεύδος

Προκειμένου οι πολίτες της Καλλίπολης να διαχωριστούν στις 3 τάξεις των δημιουργών, των φυλάκων/ επίκουρων και των φυλάκων/ αρχόντων, ο Πλάτων, μέσω των χαρακτήρων του διαλόγου, δηλώνει πως θα ήταν αναγκαίο ένα *γενναίον ψεύδος* για την αυστηρή κοινωνική συνοχή. Θα έπρεπε να πεισθούν ότι είχε προεξοφληθεί το είδος του χαρακτήρα τους, όταν βγήκαν από τα σπλάχνα της γης. Όταν τους δημιουργούσε ο Θεός, τους φύλακες-άρχοντες τους έφτιαξε από χρυσάφι, τους φύλακες-επίκουρους από ασήμι και τους δημιουργούς από σίδηρο και χαλκό.

Ωστόσο, υπάρχει κινητικότητα ανάμεσα στις τάξεις, καθώς η Ιδεώδης Πολιτεία βασίζεται στην *αριστοκρατία του πνεύματος*. Αν από χρυσούς γονείς γεννιόταν διαφορετικό παιδί ή αντίστροφα, σε κάθε περίπτωση όφειλαν να το στείλουν στην τάξη όπου πραγματικά ανήκε.

Ο Πλάτωνας προτιμούσε κάτι τέτοιο, ακόμη και λάθος, όπου όλοι οι άνθρωποι θα συνέχιζαν ευτυχισμένοι τη ζωή τους, παρά μια δημοκρατία, όπου θα κυριαρχούσε ο όχλος και θα επερχόταν δυστυχία. Ο χαρακτηρισμός «γενναίον» σχετίζεται με το σκοπό για τον οποίον λέγεται: να πεισθούν οι πολίτες ότι πρέπει να αισθάνονται αδέρφια για να εξασφαλιστεί η διατήρηση και ευδαιμονία της πόλεως. Ο Αριστοτέλης στα *Πολιτικά* και στα *Ηθικά Νικομάχεια* επικρίνει τη θεωρία αυτή και υποστηρίζει ότι θα προκαλεί στάσεις (εξεγέρσεις) στην πόλη και δε θα συμβάλλει στην ενότητά της (Popper, 2013).

Ο Πλάτων δεν αναφέρεται ρητά σε αυτοτελή νομική ρύθμιση της θρησκείας. Ωστόσο, δίνει ξεχωριστή σημασία στη θρησκευτική πίστη του λαού και απαιτεί ειδική φροντίδα, ώστε να μην προσφέρονται στους πολίτες από τους παιδαγωγούς τους, μύθοι θρησκευτικοί με ανίερο και ανήθικο περιεχόμενο ή ποιήματα με ψευδείς, ανάρμοστες για τους θεούς αφηγήσεις. Ο Πλάτων δείχνει εμπιστοσύνη στην απόλυτη αγαθότητα του Θεού, ο οποίος στη συνείδησή του είναι «κλητός» σύμμαχος του ανθρώπου στον αδιάκοπο πόλεμο εναντίον όλων των μορφών του κακού (Πλάτωνος Πολιτεία, 391e.). Η ιδιαίτερη αξία που προσδίδει ο Πλάτων στη θρησκεία, διαφαίνεται και από το ότι επιδοκιμάζει το θεσμό του θρησκευτικού γάμου και την πραγματοποίηση θυσιών, πριν από οποιοδήποτε σπουδαίο γεγονός. Πολλοί μελετητές έχουν υποστηρίξει ότι ο Πλάτων επιχείρησε στην Πολιτεία του τη δημιουργία μιας *civitatis dei* η οποία εδράζεται στην Ιδέα του Αγαθού, με την εισαγωγή μιας ολοκληρωτικά νέας θεώρησης περί θρησκείας και περί Θεού (Παπανούτσος, 1992).

8.3 Μορφές διακυβέρνησης

Ο Πλάτων αφιερώνει μεγάλο τμήμα της *Πολιτείας* του στις συζητήσεις σχετικά με την Ιδεώδη Πολιτεία. Ωστόσο, παρέμενε το θέμα του τύπου διακυβέρνησης, οπότε η συζήτηση καταλήγει σε τέσσερα είδη πολιτευμάτων, τα οποία δεν μπορούν να

επιβιώσουν: η τιμοκρατία, η ολιγαρχία (πλουτοκρατία), η δημοκρατία και η τυραννία (δεσποτισμός).

Τιμοκρατία

Ο Σωκράτης ορίζει την τιμοκρατία ως ένα πολίτευμα, στο οποίο κυβερνούν άτομα που αγαπούν την τιμή και έχουν επιλεχθεί σύμφωνα με τον βαθμό τιμής που κατέχουν στην κοινωνία. Η τιμή συχνά εξισώνεται με τον πλούτο και την ιδιοκτησία, οπότε το 'χρυσό' αυτό πολίτευμα θα οδηγούσε στον υλισμό.

Ολιγαρχία

Οι πειρασμοί αυτοί δημιουργούν μια σύγχυση ανάμεσα στην τιμή και το οικονομικό καθεστώς, κάτι που θα οδηγούσε στην εμφάνιση της ολιγαρχίας. Ο Σωκράτης υπογραμμίζει ότι ο πλούτος δε θα βοηθήσει τον καπετάνιο να ελέγξει το πλοίο του. Η αδικία αυτή διαχωρίζει πλούσιους και φτωχούς, δημιουργώντας έτσι ένα περιβάλλον για εγκληματίες και επαίτες. Οι πλούσιοι συνωμοτούν συνεχώς ενάντια των φτωχών και αντίστροφα.

Δημοκρατία

Καθώς μεγαλώνει αυτό το κοινωνικοοικονομικό χάσμα, αυξάνονται και οι εντάσεις ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις, δίνοντας χώρο για την εμφάνιση της δημοκρατίας. Οι φτωχοί ανατρέπουν τους άπειρους ολιγαρχικούς και σύντομα παρέχουν ελευθερίες σε όλους τους πολίτες. Κάποιος δημαγωγός σύντομα ανέρχεται για να προστατέψει το δίκιο των κατώτερων τάξεων. Οι άνθρωποι 'μεθούν' με τόση ανεξέλεγκτη ελευθερία και έτσι επέρχεται τυραννία, το πιο καταπιεστικό είδος διακυβέρνησης.

Τυραννία

Οι ελευθερίες που αποδόθηκαν στους πολίτες, τους χωρίζουν σε τρεις κοινωνικοοικονομικές τάξεις: την άρχουσα τάξη, τους καπιταλιστές και τους απλούς πολίτες, οι οποίοι βλέπουν να απειλούνται οι ελευθερίες τους από την ένταση μεταξύ των δυο πρώτων τάξεων και καταφεύγουν στο δημοκρατικό δημαγωγό, ο οποίος, με τη σειρά του, διαφθείρεται από την εξουσία και γίνεται τύραννος, με τη βοήθεια μιας μικρής ομάδας οπαδών του για την προστασία του και τον απόλυτο έλεγχο.

Η ειρωνεία έγκειται στο γεγονός ότι η **Ιδεώδης Πολιτεία** που περιγράφεται μοιάζει σε μεγάλο βαθμό με τυραννία, αλλά η τυραννία στην κλασική αρχαιότητα δεν είχε την σημερινή έννοια: ο φιλόσοφος-βασιλιάς που κατέχει την εξουσία δεν δρα με

γνώμονα το ίδιο συμφέρον, αλλά είναι αφιερωμένος στο κοινό καλό, καθώς κατέχει τη γνώση και τη σοφία (Kouge, 1990).

Το ιδανικό Κράτος αποτελείται από τρεις τάξεις αυστηρά διαχωρισμένες και με ιδιαίτερα καθήκοντα και την καθεμιά τους. Στην κορυφή συναντάμε τους **φύλακες-φιλοσόφους (ή τον φύλακα-φιλόσοφο) που διατάζουν και κυβερνούν**. Αμέσως πιο κάτω είναι **οι βοηθοί φύλακες (επίκουροι: η στρατιωτική τάξη), που εγγυώνται την τήρηση της τάξης**, και στη βάση υπάρχει **μάζα των πολιτών, η παραγωγική τάξη (δημιουργοί)**, που έχουν ως Αποστολή να παρέχουν τα απαραίτητα μέσα για την επιβίωση, τη δική τους και των ανώτερων τάξεων.

Για την κατώτερη τάξη των παραγωγών ο Πλάτωνας δεν έχει πολλά να πει. Εκείνο που προέχει είναι το «πλήθος» ή το «κοπάδι» να παράγει και να υπακούει. Κατά τα άλλα να αφιερώνει τη μίζερη ύπαρξή του στις ασήμαντες ενασχολήσεις και τα τετριμμένα του ενδιαφέροντα. Αντίθετα, οι δύο ανώτερες τάξεις θα ζουν σε ένα πλήρως κοινοβιακό σύστημα, όπου θα μοιράζονται την τροφή, τη στέγη, ακόμα και τις γυναίκες και τα παιδιά τους, χωρίς να διαθέτουν στην παραμικρή ιδιωτική περιουσία. Με τον τρόπο αυτό αποφεύγεται κάθε πειρασμός που γεννιέται από τον εγωισμό ή το ατομικό συμφέρον. Ένα Κράτος οργανωμένο με αυτόν τον τρόπο, στο οποίο ο καθένας κατέχει τη «φυσική» του θέση και επιτελεί τις αντίστοιχες λειτουργίες, είναι αναπόφευκτα προσανατολισμένο προς το **Αγαθό** και τη **Δικαιοσύνη**, εφόσον αυτή, σε τελική ανάλυση, έγκειται στο να φέρνει ο καθένας σε πέρας το έργο που του αναλογεί («ακούσαμε να το λένε πολλοί, και το έχουμε επαναλάβει πολλές φορές και εμείς οι ίδιοι, ότι η δικαιοσύνη συνίσταται στο να επιτελεί ο καθένας το καθήκον του »). (Πλάτων, Πολιτεία, 433b.).

8.4 Η Ψυχή

Κατά τον ίδιο τρόπο, δίκαιη είναι εκείνη η ψυχή που διέπεται από τις ίδιες αυτές αρχές του καταμερισμού της εργασίας και της διακυβέρνησης που ρυθμίζουν τις σχέσεις ανάμεσα στις τρεις κοινωνικές τάξεις του Κράτους και οι οποίες αντιστοιχούν προς τα τρία μέρη της **Ψυχής: το λογιστικόν (φιλόσοφοι) κυβερνά, το θυμοειδές (επίκουροι φύλακες) θέτει την ενέργειά του στην υπηρεσία της λογικής ψυχής και το επιθυμητικόν υπακούει στα άλλα δύο**. Παρόμοια, και οι άλλες τρεις αρετές τις

οποίες συνδέει ο Πλάτωνας με τη δικαιοσύνη ως θεμελιώδης θα εκφράζονται και αυτές μέσα στο ιδανικό Κράτος και μέσα στην ψυχή του ενάρετου πολίτη. Εφόσον στην Πολιτεία υπάρχει δικαιοσύνη, η ψυχή του κάθε ατόμου εμφανίζεται αρμονική και χωρίζεται σε τρία μέρη:

- το «*επιθυμητικόν*», το οποίο εκφράζει τις βασικές ανάγκες του ατόμου
- το «*θυμοειδές*», που επιχειρεί να τιθασεύσει το επιθυμητικόν
- το «*λογιστικόν*», στο οποίο - ως ανώτερο - υπακούν τα δύο πρώτα.

Τα τρία αυτά μέρη της ψυχής αντιστοιχούν στις ανάλογες τρεις τάξεις της Πολιτείας: το επιθυμητικόν στους «*δημιουργούς*», το θυμοειδές στους «*φύλακες-επίκουρους*» και το λογιστικόν στους «*φύλακες-άρχοντες*». Συνεπώς, η δικαιοσύνη ταυτίζεται με την αρμονία των διαφορετικών μερών της ψυχής.

Τελικά, προς το τέλος του έργου, ο Σωκράτης επανέρχεται στο ζήτημα της σύγκρισης δίκαιου και άδικου ανθρώπου, παραθέτοντας το παράδειγμα του τυράννου Αρδιαίου: αν ο άνθρωπος δεν κάνει καμιά προσπάθεια να θέσει το *επιθυμητικόν* υπό το λογιστικόν μέρος, τότε θα έρθει η στιγμή που τελικά θα τιμωρηθεί για τις πράξεις του. Ο τύραννος διαφέρει από τον «*φιλόσοφο-βασιλιά*» που είναι δίκαιος, αναζητά την αλήθεια, απολαμβάνει τις αληθινές, φιλοσοφικές απολαύσεις κι είναι ο μόνος που μπορεί να διακρίνει ποιο πολίτευμα είναι το καλύτερο, καθώς μόνο εκείνος διαβλέπει το Αγαθό (Reeve, 2006).

Πίνακας 1.

ΑΡΕΤΗ	ΚΡΑΤΟΣ	ΨΥΧΗ
Δικαιοσύνη	Κάθε τάξη συλλογικά και τα μέλη της ατομικά επιτελούν τη λειτουργία που τους αντιστοιχεί.	Κάθε μέρος της ψυχής επιτελεί τη λειτουργία που του αναλογεί.
Σοφία	Οι φύλακες-φιλόσοφοι κυβερνούν το Κράτος (άρχοντες).	Η λογική ψυχή (λογιστικών) κυβερνά το ανθρώπινο ον.
Ανδρεία	Οι βοηθοί φύλακες υπηρετούν το Κράτος (επίκουροι).	Η ευερέθιστη ψυχή (θυμοειδές) υπηρετεί τη λογική ψυχή.
Σωφροσύνη ¹	Οι δημιουργοί (η παραγωγική μάζα) υπακούν και υποτάσσονται στην εξουσία των φυλάκων-φιλοσόφων.	Οι επιθυμίες και οι απολαύσεις της ψυχής (επιθυμητικών) ελέγχονται και καταστέλλονται από τη λογική.

(Maschio, 2015)

8.5 Η επιλογή των αρχόντων

Η επιλογή των αρχόντων, αν και δεν προβλέπεται κάποιο είδος εκλογικού συστήματος - γεγονός που παραπέμπει σε απολυταρχικά και αριστοκρατικά καθεστώτα - γίνεται ωστόσο με απόλυτη διαφάνεια μέσα από την τάξη των φυλάκων, οι οποίοι υφίστανται μια σειρά δοκιμασιών που λαμβάνουν χώρα καθ' όλη τη διάρκεια της εκπαίδευσής τους ως παιδιά, ως νέοι και νέες, αλλά και αργότερα ως ώριμες γυναίκες και άντρες. Μόνο εκείνοι που διαθέτουν «καλή μνήμη»,

¹ Και συνήθως η σωφροσύνη δεν συνίσταται προπάντων στο να υπακούμε τους κυβερνήτες και να ελέγχουμε τις απολαύσεις του ποτού, του φαγητού και του έρωτα (Πολιτεία, 389d).

γενναιότητα, ευστροφία, αφοβία, ψυχικό και σωματικό σθένος ξεχωρίζουν και τελικά διακρίνονται στα ανώτερα αξιώματα (Πλάτωνος Πολιτεία, 412e - 415, 535 – 536). Ως εκ τούτου, η τάξη των αρχόντων απαρτίζεται από περιορισμένο αριθμό ανδρών και γυναικών άνω των πενήντα ετών που διοικούν κάθε ζωτικό τομέα της πολιτείας, προσφέροντας αυτή την υπηρεσία αφιλοκερδώς, υποκινούμενοι από το περίσσευμα της αρετής που φύσει διαθέτουν και είναι αποδεκτοί από όλους αφού δεν ανελίχθηκαν αυθαίρετα στην εξουσία, αλλά απέδειξαν και έμπρακτα την αξιοσύνη τους (μέσω ενός συστήματος αξιολόγησης). Επίσης δεν θα πρέπει να ξεχνάμε και τη βασική επιδίωξη του Πλάτωνα, που διαπνέει όλο το έργο του και αποτελεί πυρήνα της ισότητας όπως την αντιλήφθηκε ο φιλόσοφος. Σκοπός κάθε νομοθετικής ρύθμισης που εισάγει δεν είναι άλλος από την ευδαιμονία του κοινωνικού συνόλου, και όχι μιας ή περισσότερων συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων (Πλάτωνος Πολιτεία, 420b). Το δικαίωμα του ενός μετριάζεται και αντισταθμίζεται προς όφελος του δικαιώματος του άλλου και τα δικαιώματα μιας κοινωνικής ομάδας χάριν όλων των πολιτών. Με άλλα λόγια πρόκειται για μία θεσμική προσαρμογή των δικαιωμάτων σε ένα ευρύ πλαίσιο υπαγόμενο στη ρήτρα της κοινωνικότητας.

Για τον Πλάτωνα, η ζωή αποκτά ουσία μόνο μέσα από τη δράση του ανθρώπου στην πολιτεία. Γι' αυτό θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι ο Πλάτων μεριμνά περισσότερο για την κοινωνική και πολιτική έκφραση της ζωής, απ' ότι για την ίδια την (ανθρώπινη) ζωή, αυτή καθ' αυτή.

8.6 Τα μητρικά θεμελιώδη δικαιώματα

- i. Η ανθρώπινη αξία
- ii. Η ισότητα
- iii. Η ελευθερία
- iv. Η φυσική υπόσταση του ανθρώπου
- v. Η ζωή
- vi. Η υγεία
- vii. Η προσωπική ασφάλεια
- viii. Η κοινωνική ασφάλιση
- ix. Το περιβάλλον

- x. Ο αθλητισμός
- xi. Η πνευματική υπόσταση του ανθρώπου.
- xii. Οι ιδέες κι η ελεύθερη έκφρασή τους
- xiii. Η παιδεία
- xiv. Η τέχνη Η θρησκεία

(Πλάτωνος Πολιτεία, E 449a – 471c. 13

Πλάτωνος Πολιτεία, E 455d – 456c.)

Ο Πλάτων καταπιάνεται επίσης με την κοινωνικοπολιτική δομή της πολιτείας και προς το σκοπό αυτό προχωρά στο διαχωρισμό των πολιτών στις τρεις τάξεις τις οποίες, δίνοντας ξεκάθαρο προβάδισα στην κυρίαρχη τάξη, την τάξη των «χρυσών» χαρακτήρων και των εξαιρέτων ανθρώπων. Βέβαια ο Πλάτων δεν ήταν προπαγανδιστής της αδιαμφισβήτητης κυριαρχίας μμιας τάξης καταπιεστών ή τυράννων, εξάλλου ο ίδιος απορρίπτει την τυραννία. Αντίθετα υπήρξε θερμός οπαδός της αξιοκρατίας, που αποτελεί την πιο ουσιαστική έκφανση της ισότητας και μία από τις πηγές της δημοκρατίας. Θα μπορούσαμε, επομένως, να κάνουμε λόγο για μία «αριστοκρατία των αξιακά άριστων», στην οποία αφήνονται περιθώρια κοινωνικής κινητικότητας (Πλάτωνος Πολιτεία, 397d 10 – 397e 2 και 441d 2 – 441e 4

Από κανένα πλατωνικό χωρίο δεν προκύπτει πειθαναγκασμός, εκ γενετής, κάποιας αδιέξοδης ένταξης οποιουδήποτε ανθρώπου σε ορισμένη τάξη - η οποία σε ανάλογη περίπτωση θα αποκτούσε τη μορφή της « κάστας ». Η ένταξη γίνεται με μόνα μέτρα και σταθμά την παιδεία, το ήθος και την αξιοσύνη καθενός, ανεξάρτητα από το αν είναι άνδρας ή γυναίκα, ελεύθερος ή δούλος. Αυτή άλλωστε η παρατήρηση επιβεβαιώνεται από την προέκταση της θεωρίας της οικειοπραγίας από το χώρο της πολιτείας, στο χώρο κάθε ανθρώπου, ως ατομικής μονάδας. Και εδώ ο Πλάτων διδάσκει την οικειοπραγία ως ουσία της δικαιοσύνης. Δύσκολα όμως θα μπορούσε να αμφισβητηθεί και η κοινωνική οικειοπραγία (Πλάτωνος Πολιτεία, 423c 6 – 423 d 6), την οποία εισάγει ο φιλόσοφος, ως τη μόνη διέξοδο από το πολιτικό χάος, με σκοπό την ορθή λειτουργία των θεσμών και την ευδαιμονία της πολιτείας αλλά και όσων βιώνουν στους κόλπους της. Επιπλέον, σε όλους τους πολίτες παραχωρούνται ίσες

ευκαιρίες προσωπικής ανάπτυξης και κοινωνικής ανέλιξης (Πλάτωνος Πολιτεία, 543a και 423c 6 – 423d 6): « ..άμα κάποιο παιδί των φυλάκων βγαίνει σκάρτο, θα έπρεπε να

το στέλνουν στις άλλες τάξεις να ενταχθεί εκεί, και αν πάλι κάποιο από τις άλλες τάξεις αξίζει, αυτό να το προωθούν στους φύλακες».) Ο Πλάτων ασπάζεται το θεσμό της κοινοκτημοσύνης, ενώ για να εξαλείψει πλήρως φαινόμενα διαφθοράς και αναξιοκρατίας, αναθέτει την ανατροφή των παιδιών, από την πρώτη στιγμή της γέννησής τους στην πολιτεία, ώστε ούτε τα ίδια, αλλά ούτε και οι γονείς τους να τα γνωρίζουν. Κατ' αυτόν τον τρόπο όλοι όσοι έχουν αποκτήσει παιδιά, θα αγαπούν όλα τα παιδιά σαν να είναι τα δικά τους και όλοι οι νέοι θα αγαπούν τους πρεσβύτερους σαν να είναι οι γονείς και οι παππούδες τους (Πλάτωνος Πολιτεία, 467 a – b).

8.6.1 Η φυσική υπόσταση του ανθρώπου, Η Ζωή

Ο Πλάτων αναγνωρίζει το απαραβίαστο της ανθρώπινης ζωής σε καιρούς ειρήνης. Ωστόσο, στην Πολιτεία υπήρξε εισηγητής ευγονικής πολιτικής (Πλάτωνος Πολιτεία, 459d 4 – 461e 5.) . Κατάλληλοι για παιδοποιία κρίνονται μόνο όσοι άνδρες και γυναίκες βρίσκονται σε άριστη διανοητική και σωματική κατάσταση. Ιδίως εκείνοι που έχουν ανελιχθεί στο ανώτατο αξίωμά του κυβερνώντα υποχρεούνται να αποκτούν περισσότερα παιδιά, ώστε να είναι κι αυτά εξίσου άξια με τους γονείς τους. Οι γάμοι γίνονται μεταξύ ατόμων που προέρχονται από την ίδια τάξη, ενώ η ηλικία τεκνοποιίας και γάμου καθορίζεται αυστηρά από την πολιτεία και τους νόμους. Οι όψιμοι αλλά και οι πρόωγοι γάμοι τιμωρούνται. Η απόκτηση παιδιού εκτός γάμου, ή με μοιχεία, ή πέρα των ηλικιακών ορίων που έχει θεσπίσει η πόλη θεωρείται ανοσιούργημα, αφού διαταράσσει την ισορροπία του κύκλου γεννήσεων και τιμωρείται. Το παιδί που θα προέρχεται από μία τέτοια ένωση θα θεωρείται νόθο, παράνομο και ανίερο. Μετά το πέρας της ηλικίας τεκνογονίας, οι άνδρες και οι γυναίκες αποκτούν ελευθερία αυτοδιάθεσης του σώματός τους. Βέβαια, αν η γυναίκα σε αυτή την περίοδο της ζωής της μείνει έγκυος, οφείλει είτε να υποβληθεί σε έκτρωση είτε αν αυτό δεν είναι δυνατόν, να γεννήσει το παιδί, το οποίο όμως δεν θα αναγνωρίζεται από την πολιτεία. Οι γονείς δεν θα γνωρίζουν τα παιδιά τους, και φυσικά ούτε και τα παιδιά τους γονείς τους, αλλά όλοι θα λογίζονται ως « μία οικογένεια », αφού οποιοσδήποτε θα μπορούσε να είναι συγγενής του άλλου. Σε κάθε περίπτωση απαγορεύεται αυστηρά η αιμομιξία. Τα παιδιά που αποκτώνται με « νόμιμο » τρόπο αναλαμβάνονται από την πρώτη στιγμή της γέννησής τους, από τη δημόσια αρχή, η οποία θα αναλάβει εξ' ολοκλήρου την ανατροφή τους. Από την άλλη πλευρά, τα παιδιά που προέρχονται από γονείς που δεν διαθέτουν καλή ψυχική ή φυσική κατάσταση, όπως και όσα παιδιά γεννιούνται με αναπηρίες και διάφορες

ασθένειες συγκεντρώνονται σε κάποιο χώρο, άγνωστο στους υπόλοιπους πολίτες, ώστε κανείς να μην μπορεί να έρθει σε επαφή μαζί τους. Αυτό είναι απαραίτητο, σύμφωνα με τα λεγόμενα του Γλαύκωνα, ώστε να διατηρηθεί «καθαρή η γενιά των φυλάκων».

8.6.2 Η ανθρώπινη αξία

Ο άνθρωπος, ως ενσώματη, αλλά κυρίως ως πνευματική οντότητα αποτελεί το κέντρο της πλατωνικής φιλοσοφικής θεώρησης, γύρω από το οποίο στρέφονται όλες οι περαιτέρω αναλύσεις και μεθοδεύσεις. Η πίστη αυτή του Πλάτωνα στην αυταξία της ανθρώπινης φύσης μεταφράζεται στην Πολιτεία ως σεβασμός του ανθρώπου από το συνάνθρωπο και την πόλη, τόσο κατά τη διάρκεια της ζωής του όσο και μετά το θάνατό του. Ειδικά όσον αφορά το σεβασμό των νεκρών, ο Πλάτων αναφέρει πως επιβάλλεται να απαγορευτούν οι ιεροσυλίες και να επιτρέπεται η ταφή όλων των νεκρών, ακόμα και αν πρόκειται για εχθρούς σε καιρό πολέμου (Πλάτωνος Πολιτεία, 469d 6 – 469e 2.).

8.6.3 Η Ισότητα

Στο πέμπτο βιβλίο της Πολιτείας (Πλάτωνος Πολιτεία, E 449a – 471c). ο Πλάτων υποστηρίζει πως οι φυσικές δυνάμεις και ικανότητες έχουν διανεμηθεί εξίσου στα δύο φύλα (Πλάτωνος Πολιτεία, E 455d – 456c.). Η μμόνη εκ φύσεως διαφορά μεταξύ ανδρών και γυναικών είναι αυτή που αφορά στη διαδικασία της αναπαραγωγής, η οποία όμως δεν θέτει φραγμό στις γυναίκες για ίση συμμετοχή στις υψηλότερες θέσεις της ιδανικής πολιτείας, αλλά και στην εκπαίδευση, στον αθλητισμό ακόμη και στον πόλεμο (Πλάτωνος Πολιτεία, 466c 6 – 466e 2): «Δέχεσαι, συνεπώς, είπα, τη συμμετοχή των γυναικών από κοινού με τους άνδρες, έτσι όπως την περιγράψαμε, και στην εκπαίδευση και σε ό, τι αφορά τα παιδιά και στη φρούρηση των άλλων πολιτών, κι ότι είτε βρίσκονται στην πόλη είτε πηγαίνουν στον πόλεμο πρέπει να ασκούν μαζί το έργο του φύλακα και μαζί να κυνηγούν σαν τα θηλυκά σκυλιά και να συμμετέχουν σε όλα αυτά από κοινού μαζί με τους άνδρες, εφόσον τους το επιτρέπουν οι δυνάμεις τους, κι ότι κάνοντας το αυτό, οι γυναίκες πράττουν άριστα και δεν κάνουν τίποτα που να αντιβαίνει στη φυσική σχέση άνδρα και γυναίκας, όπως από την ίδια τη φύση έχει καθοριστεί σωστά; Το δέχομαι, είπε.». Κατά τον φιλόσοφο το φύλο δεν έχει καμία σχέση με τη διανοητική ανάπτυξη και τις ατομικές ικανότητες των προσώπων.

Η θέση της γυναίκας στην αρχαία Ελλάδα ήταν δυσμενής. Στην Αθήνα, ιδιαίτερα, υπήρχαν πολλές διακρίσεις σε βάρος των γυναικών. Οι Αθηναίες, ακόμα και οι προερχόμενες από αριστοκρατικές τάξεις δεν διέθεταν πολιτικά δικαιώματα ενώ γενικότερα η ζωή τους περιοριζόταν στα πλαίσια του οίκου τους. Ο Πλάτων είναι ο πρώτος – και ο μόνος - από τους συγχρόνους του, που ασκεί κριτική στο υπάρχον κοινωνικό σύστημα, αναγνωρίζοντας τη «σπατάλη» των γυναικείων δυνατοτήτων, που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για την ανάπτυξη της πόλης. Αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «μία πόλη που δεν χρησιμοποιεί τις γυναίκες εξίσου με τους άνδρες είναι μία πόλη μισή είναι σαν έναν άνθρωπο που δεν χρησιμοποιεί και τα δυο του χέρια.» Έχει υπάρξει μεγάλη διαφωνία στους μελετητικούς κύκλους για το κατά πόσον ο Πλάτων ασπάζεται και εισάγει μία «φεμινιστική» λογική. Οπωσδήποτε η ιδέα που υποστηρίζει, όταν οι γυναίκες, χωρίς διάκριση λόγω του φύλου τους, μπορούν να συμμετέχουν στη διοίκηση της πολιτείας ήταν ιδιαίτερα πρωτοποριακή και επαναστατική για την εποχή του (Annas, 2006). Ο Julia Annas υποστηρίζει ότι «ο ριζοσπαστισμός και η καινοτομία του Πλάτωνα συνίστανται στη στάση που κρατά απέναντι στις γυναίκες. Αποτελεί εκπληκτική καινοτομία να πιστεύει κανείς ότι οι κοινωνικοί ρόλοι των γυναικών δεν είναι φύσει, αλλά ότι οι γυναίκες μπορούν να κάνουν ό,τι και οι άνδρες ». Ωστόσο, κατά την ανάγνωση του έργου συνολικά, αλλά και άλλων έργων του (Πλάτων, Μένων, 72 d -73 d.), παρατηρούμε ότι σε ορισμένα χωρία των διαλόγων του, ο Πλάτων καταφέρεται εναντίον των γυναικών, χρησιμοποιώντας υποτιμητικά σχόλια (Ενδεικτικά χωρία: Πλάτωνος Πολιτεία, 469d 6 – 8:«.. αποτελεί ένδειξη γυναικείου και μικρού μυαλού να νομίζει κανείς εχθρό του το σώμα ενός σκοτωμένου..», (Πολιτεία, 457 e, 5 – 10): «..από αυτές πάντως τις υπηρεσίες πρέπει να αναθέτουμε στις γυναίκες τις πιο ελαφριές, λόγω της αδυναμίας του φύλου τους..») έτσι ώστε να καταλήγουμε στο συμπέρασμά ότι πραγματική και μόνη επιδίωξη του φιλοσόφου είναι τελικά η χρησιμοποίηση των δυνατοτήτων του γυναικείου πληθυσμού προς όφελος της πολιτείας και όχι η ουσιαστική τους χειραφέτηση.

8.6.4 Καταμερισμός της εργασίας

Ο καταμερισμός της εργασίας αποτελεί ένα ακόμη πρωτοποριακό βήμα στην πλατωνική διάνοηση. Ο καθένας πράττει αυτό που μπορεί, με βάση τις διανοητικές και σωματικές του ικανότητες – «έκαστος τα εαυτού πράττει». Η πολυπραγμοσύνη βρίσκει κάθετα αντίθετο τον φιλόσοφο. Ο ιατρός ασκεί τα ιατρικά καθήκοντα, ο

έμπορος τα εμπορικά, ο κουρέας την τέχνη της κομμωτικής, ο πολεμιστής τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις και οι παντελείς φύλακες την εξουσία, χωρίς οι δραστηριότητες τους να περιπλέκονται γιατί ο καθένας είναι ειδικός μόνο σε αυτό για το οποίο έχει λάβει την κατάλληλη εκπαίδευση, η οποία θεωρείται και η μόνη ορθή. Αυτός ο χωρισμός σε τάξεις και η κατανομή ρόλων στην Πολιτεία δεν έχει κανένα «ρατσιστικό» χαρακτήρα - είναι καθαρά λειτουργικής φύσης και βασίζεται στην ατομική κλίση του καθενός.

Επιτρέπει στον κάθε πολίτη να παίζει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τον ένα και μοναδικό ρόλο που του αναλογεί στην ορισμένη πολιτεία.

8.6.5 Παιδεία

Στην πολιτικό στοχασμό του Πλάτωνα, το πολίτευμα και οι αξίες μιας πόλης, καθώς και η ευημερία ή από την άλλη πλευρά η παρακμή της, είναι έννοιες άρρηκτα συνδεδεμένες με την πνευματική υπόσταση των πολιτών. Γι' αυτό και ο Πλάτων αφιερώνει στην Παιδεία – το ουσιαστικότερο μέσο για τη δημιουργία ολοκληρωμένων προσωπικοτήτων, δηλαδή άξιων πολιτών και ακόμη «αξιότερων» κυβερνώντων - ένα σημαντικό μέρος του έργου του, καταγράφοντας ένα ιδανικό κατά αυτόν εκπαιδευτικό σύστημα και εξαίροντας τις στοχεύσεις του. Η παιδεία για τον Πλάτωνα δεν συνίσταται απλώς στην μετάδοση γνώσεων ή την απόκτηση επαγγελματικών δεξιοτήτων. Αφορά άμεσα τη διάπλαση του ήθους, του χαρακτήρα κάθε ανθρώπου και τη γαλούχησή του με τις αρετές εκείνες που θα είναι ωφέλιμες πρώτα για την πολιτεία, ως σύνολο και συνεπακόλουθα, για τον ίδιο. Η Παιδεία ορίζεται ως η τέχνη εκείνη που μεταστρέφει την ψυχή από την περιοχή του γίγνεσθαι στην περιοχή του **ὄντος**².

Η καινοτομία του φιλοσόφου σε αυτό το πεδίο έγκειται στο ότι καθιερώνει την παιδεία τόσο ως δικαίωμα όσο και ως υποχρέωση και μάλιστα φαίνεται να της προσδίδει δημόσιο και δωρεάν χαρακτήρα, αφού την πλήρη ευθύνη για την παροχή της την αναλαμβάνει από τη βρεφική ακόμα ηλικία, η ίδια η πολιτεία. Πρόκειται για ιδιαίτερα ριζοσπαστική αντίληψη, αν αναλογιστούμε ότι εκείνη την εποχή κατά την

² «γίγνεσθαι» ορίζεται ολόκληρη η δημιουργία που βρίσκεται σε συνεχή κίνηση και δράση, ενώ ως «ὄν», ο ίδιος ο Δημιουργός, που απλώς θεάται τις διεργασίες του Σύμπαντος, ο οποίος εδράζονται στη δική του ακινησία.

οποία τοποθετούνται τα λεγόμενα του Σωκράτη, η παιδεία ήταν αποκλειστικά ιδιωτική υπόθεση και αποτελούσε προνόμιο μόνο των αριστοκρατικών τάξεων. Μην ξεχνάμε ότι οι σύγχρονοί του διανοητές, οι σοφιστές, δίδασκαν επί πληρωμή. Επιπλέον ο Πλάτων, ακολουθώντας το παράδειγμα του δασκάλου του κατοχυρώνει την εκπαίδευση, ως διά βίου. Το περιεχόμενο των σπουδών είναι κοινό για όλους τους πολίτες και διακρίνεται κατά βάση σε καλλιτεχνικό και γνωσιολογικό. Μία πρώτη παιδείυση ξεκινά από τη νηπιακή ηλικία. Μέχρι τα επτά τους χρόνια, τα παιδιά διαμορφώνουν το χαρακτήρα τους κυρίως μέσα απ' το παιχνίδι, γι' αυτό και οι νόμοι οφείλουν να ρυθμίζουν τα είδη του και να καθορίζουν ποινές κι αμοιβές μέσα στα πλαίσιά του, ώστε να αποτελεί αυτό ένα καλό προγύμνασμα για τη μετέπειτα ζωή. Τα παιδιά θα πρέπει να εποπτεύονται από παιδαγωγούς ώστε να μην επιτυγχάνεται νίκη με ύπουλο τρόπο αλλά και να μην αλλοιώνονται οι κανόνες του παιχνιδιού

Έπειτα, η πολιτεία μεριμνά ώστε τα παιδιά να διδαχθούν ποίηση και μουσική και στη συνέχεια χορό και γυμναστική. Ο κατάλληλος και με μέτρο συνδυασμός αυτών των τεσσάρων στοιχείων οδηγεί στη δημιουργία ενός ισορροπημένου, ψυχικά και σωματικά ατόμου (Πλάτωνος Πολιτεία, 411 – 412).

Αντίθετα, η υπερβολική ενασχόληση με κάποιο από αυτά ή η έμμετρη ενασχόληση αλλά με το λανθασμένο αντικείμενο θα οδηγήσει σε ανεπιθύμητα αποτελέσματα. Αυτός είναι και ο λόγος που ο Πλάτων καταδικάζει έργα δημοφιλών ποιητών, όπως του Ομήρου, κυρίως σε σχέση με τα σημεία εκείνα στα οποία προσδίδονται σε θεϊκά πρόσωπα, ξακουστούς ήρωες και σοφούς, ποταπά και μικροπρεπή χαρακτηριστικά, που συνιστούν επινοήσεις του ίδιου του ποιητή (Πλάτωνος Πολιτεία, 377b 10 – 380e). Επιπλέον, επιβάλλει στους ποιητές να αναφέρονται στον Άδη και το θάνατο όχι με μελανά χρώματα, αλλά με τρόπο ευχάριστο, όσο αυτό είναι δυνατόν, ώστε να μην καλλιεργείται στους φύλακες ο φόβος, που θα τους στερούσε την πολεμική τους δεινότητα και θα τους έκανε δειλούς και ανανδρους (Πλάτωνος Πολιτεία, 386a – b). Οι ιδανικοί φύλακες οφείλουν να φοβούνται τη σκλαβιά περισσότερο από το θάνατο. Επίσης, θα πρέπει να αφαιρούνται από την εκπαιδευτική ύλη όσα ποιήματα περιγράφουν θρήνους και οδυρμούς ανθρώπων που λογίζονται σπουδαίοι και αποτελούν πρότυπο για τους νέους. Παρομοίως, και τα ποιήματα εκείνα που αναφέρονται σε εκδηλώσεις ξέφρενης χαράς με ασυγκράτητα γέλια, που αποτελεί αχρεία συμπεριφορά (Πλάτωνος Πολιτεία, 387– 388). Οι φύλακες και οι υπόλοιποι

πολίτες δεσμεύονται από τους παραπάνω κανόνες και οφείλουν να μιμούνται και να ακολουθούν το παράδειγμα μόνο των συνετών και ευσεβών ανθρώπων.

Εξίσου αυστηρούς κανόνες επιβάλλει ο Πλάτων και στο μουσικό τομέα : απαγορεύει τους πολύπλοκους, υπερβολικά «πλαδαρούς» ή θρηνητικούς ρυθμούς, που μετατρέπουν τους ψυχωμένους ανθρώπους σε ευέξαπτα πλάσματα και τους μειλίχιους σε νωθρά και επιβάλλει συγκεκριμένες μελωδίες και συγκεκριμένα μουσικά όργανα στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Ο Πλάτων καταπιάνεται σε τέτοιο βαθμό με τη διεξοδική ανάλυση της αγωγής που επιτυγχάνεται μέσω της μουσικής και της ποίησης, καθώς οι δύο αυτές τέχνες διεισδύουν στην ψυχή και της επιτρέπουν να γνωρίσει την «ευπρέπεια» και την «ομορφιά», να διαμορφώσει δηλαδή, αισθητικά κριτήρια, που σύμφωνα με το φιλόσοφο αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για την κορύφωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, τη Θέαση του Αγαθού. Μετά και τη σωματική άσκηση, που εξασφαλίζεται μέσα από το χορό και τη γυμναστική, οι έφηβοι πλέον πολίτες υποχρεούνται να μελετήσουν τις επιστήμες, αρχίζοντας από την αριθμητική. Οι φύλακες ιδιαίτερα οφείλουν να εντρυφήσουν στην ίδια τη φύση των αριθμών και να επιδοθούν και σε άλλες συναφείς με τις μαθηματικές επιστήμες, όπως η γεωμετρία, η στερεομετρία και η αστρονομία (Πλάτωνος Πολιτεία, 527 – 530 και 535 – 536).

Στο αποκορύφωμα της εκπαιδευτικής διαδικασίας βρίσκεται η διδασκαλία της Διαλεκτικής, η οποία στοχεύει στην προσέγγιση του Όντος μέσα από τη νόηση και τη γνώση. Η Διαλεκτική επιτρέπεται να χρησιμοποιείται αποκλειστικά από τους παντελείς φύλακες, καθώς μόνο αυτοί διαθέτουν τα απαραίτητα προσόντα για να την αξιοποιήσουν ορθολογικά. Ο Πλάτων επίσης, τονίζει τον μη εξαναγκαστικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης, καθιερώνοντας εμμέσως μία γενικού εννοιολογικού περιεχομένου ελευθερία παιδείας. «Ο ελεύθερος άνθρωπος δεν πρέπει κανένα μάθημα να το μαθαίνει με εξαναγκασμό σαν δούλος, γιατί μπορεί μεν οι σωματικοί κόποι που καταβάλλονται με τη βία να μη βλάπτουν διόλου το σώμα, στην ψυχή, όμως δεν στεριώνει κανένα μάθημα με εξαναγκασμό», αναφέρει χαρακτηριστικά ο φιλόσοφος. Μπορεί, βέβαια, να μην υπήρχε δυνατότητα ελεύθερης επιλογής του αντικειμένου των σπουδών, ωστόσο μετά την υποχρεωτικά κοινή εκπαιδευτική πορεία που ακολουθούσαν όλοι, οι νέοι, πλέον, πολίτες – όσοι δεν διακρίθηκαν στο ανώτερο αξίωμα του φύλακα επίκουρου ή το ανώτατο αξίωμα του παντελούς φύλακα

αποκτούσαν εξειδικευμένες γνώσεις στον επαγγελματικό τομέα, στον οποίο κρίθηκαν ικανοί, με βάση τις κλίσεις και τις δεξιότητές τους, να υπηρετήσουν, με σκοπό την εξυπηρέτηση του γενικού συμφέροντος.

8.6.6 Τέχνη

Ο Πλάτων τοποθετεί την τέχνη στην υπηρεσία της παιδείας. Επικροτεί όμως, μόνο συγκεκριμένα είδη και τεχνοτροπίες, τα οποία καθιερώνει κατά κάποιον τρόπο ως «επίσημη τέχνη» της πολιτείας, ενώ καταδικάζει τις όποιες παρεκκλίσεις από αυτήν ή καινοτομίες. Η δίχως φραγμούς και χωρίς λογοκρισία τέχνη υπονομεύει, αντί να προάγει τον ηθικό τρόπο διαβίωσης των ανθρώπων και τους οδηγεί σε απαράδεκτες συμπεριφορές. Τα έπη του Ομήρου, του Ησιόδου και οι τραγωδίες κρίνονται απαγορευμένα αναγνώσματα αφού, οι Θεοί σε αυτά παρουσιάζονται κατά τρόπο αισχρό, έχοντας ανθρώπινες αδυναμίες και υποπίπτοντας σε λάθη που προσιδιάζουν περισσότερο σε αχρείους χαρακτήρες, αντί να συνιστούν πρότυπα εγκράτειας και σύνεσης. Επιπλέον, πρεσβεύει ο Πλάτων, ορισμένα μμουσικά είδη όπως το λυδικό και το ιωνικό καλλιεργούν τη θλίψη και τη μαλθακότητα, οπότε ούτε αυτά κρίνονται κατάλληλα. Εξαιρέσεις αποτελούν μόνο το δωρικό³ και φρυγικό⁴ μέλος που προάγουν την ανδρεία και την εγκράτεια και συνιστούν ταιριαστά ακούσματα (Πλάτωνος Πολιτεία, 398c – 399c).

Τα μοναδικά μμουσικά όργανα που επιτρέπονται είναι η λύρα, η κιθάρα και ο ποιμενικός αυλός (σουραύλι) (Πλάτωνος Πολιτεία, 399d – 401). Όλοι αυτοί οι περιορισμοί είναι αναγκαίοι ώστε μέσα από τον εύμορφο λόγο, την καλή μουσική, τη χάρη και τον καλό ρυθμό, ο άνθρωπος να οδηγηθεί στην αγαθότητα.

8.6.7 Θρησκεία

Ο Πλάτων δεν αναφέρεται ρητά σε αυτοτελή νομική ρύθμιση της θρησκείας. Ωστόσο, δίνει ξεχωριστή σημασία στη θρησκευτική πίστη του λαού και απαιτεί ειδική φροντίδα, ώστε να μην προσφέρονται στους πολίτες από τους παιδαγωγούς τους, μύθοι θρησκευτικοί με ανίερο και ανήθικο περιεχόμενο ή ποιήματα με ψευδείς, ανάρμοστες για τους θεούς αφηγήσεις. Ο Πλάτων δείχνει εμπιστοσύνη στην απόλυτη

³ Μουσικό είδος που σχετίζεται με τους παιάνες, οι οποίοι χρησιμοποιούνταν για να ενθαρρυνθούν οι πολεμιστές στη μάχη.

⁴ Πρόκειται για ειρηνικό, ήπιο ρυθμό, που μοιάζει με παράκληση, προσευχή ή νουθεσία, ταιριαστός σε καιρούς ειρήνης. Απαντάται συνήθως σε τραγούδια που απευθύνονται στο Θεό.

αγαθότητα του Θεού, ο οποίος στη συνείδησή του είναι «κλητός» σύμμαχος του ανθρώπου στον αδιάκοπο πόλεμο εναντίον όλων των μορφών του κακού (Πλάτωνος Πολιτεία, 391e). Η ιδιαίτερη αξία που προσδίδει ο Πλάτων στη θρησκεία, διαφαίνεται και από το ότι επιδοκιμάζει το θεσμό του θρησκευτικού γάμου και την πραγματοποίηση θυσιών, πριν από οποιοδήποτε σπουδαίο γεγονός. Πολλοί μελετητές έχουν υποστηρίξει ότι ο Πλάτων επιχείρησε στην Πολιτεία του τη δημιουργία μιας *civitatis dei* ,(Παπανούτσος, 1992) η οποία εδράζεται στην Ιδέα του Αγαθού, με την εισαγωγή μιας ολοκληρωτικά νέας θεώρησης περί θρησκείας και περί Θεού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9^ο

9.1 Ατλαντίδα

Η κρατική οργάνωση που περιγράφεται στην Πολιτεία δεν είναι η μοναδική ουτοπική κοινωνία που μας παρουσιάζει ο Πλάτωνας. Ένας άλλος μυθικός πολιτισμός, πολύ πιο γνωστός, οφείλει την προέλευσή του στον Έλληνα φιλόσοφο: η Ατλαντίδα: ιστορία του μυστηριώδους αυτού Βασιλείου περιγράφεται σε δύο πλατωνικούς διαλόγους, τον Κριτία και τον Τίμαιο. Και στις δύο περιπτώσεις αφηγητής είναι ο Κριτίας, ο οποίος εξηγεί ότι τη συγκεκριμένη ιστορία του την διηγήθηκε ο παππούς του, ο διάσημος Σόλων, που με τη σειρά του την είχε ακούσει από έναν εντόπιο ιερέα κατά την διαμονή του στην Αίγυπτο.

Πριν από εννέα χιλιάδες και πλέον χρόνια (υπολογίζοντας από την εποχή του Πλάτωνα), προτού μεγάλος κατακλυσμός καταστρέψει τα πάντα, υπήρχε ένας ισχυρός και ακμαίος πολιτισμός που λίκνο του είχε ένα νησί πέρα από τις Ηράκλειες Στήλες (πορθμό του Γιβραλτάρ), στον ωκεανό που σήμερα αποκαλούμε Ατλαντικό. Ο Θεός Ποσειδώνας, κυρίαρχο σε εκείνα τα μέρη, ερωτεύτηκε μία κοπέλα του νησιού, την Κλειτώ και μαζί της απέκτησε πέντε ζευγάρια διδύμων που έγιναν οι 12 θεοί του νησιού (με τον πρωτότοκο να κατέχει τη θέση του πρώτου μεταξύ ίσων). Χάρη στην ημιθεϊκή φύση των κατοίκων και τον ειδυλλιακό χαρακτήρα της χώρας τους, που τους παρείχε όλα τα απαραίτητα, ο πολιτισμός που αναπτύχθηκε εκεί δημιούργησε ένα Κράτος πλούσιο και ισχυρό, το οποίο επεκτάθηκε κυβερνώντας «πολλά άλλα νησιά σε εκείνη τη θάλασσα, και επιπλέον, επεκτείνοντας την κυριαρχία του και σε άλλες περιοχές, μέχρι την Αίγυπτο και την Τυρρηνία». (Κριτίας, Π4c).

Ωστόσο, με το πέρασμα του χρόνου, οι ενώσεις με τους θνητούς συνέβαλαν ώστε να επικρατήσει το ανθρώπινο στοιχείο στο αίμα των νησιωτών, οι οποίοι παρέμεναν όλο και πιο συχνά τους νόμους των προγόνων τους, ενώ τα ήθη τους διαφθείρονταν, καθώς εγκατέλειπαν τις αρχαίες αρετές. Λίγο μετά την είδα των Ατλάντων από τους Αθηναίους, των οποίων την επικράτεια επιχείρησαν να κατακτήσουν, ο μυθικός τους πολιτισμός εξαφανίστηκε από την ιστορία: «ύστερα ξέσπασαν φοβεροί σεισμοί και κατακλυσμιαία κύματα, και μέσα σε μία μέρα και μία τρομακτική νύχτα, όλοι οι δικοί σας [: οι Αθηναίοι] μάχιμοι πολεμιστές εισέβαλαν στην ξηρά και η νήσος Ατλαντίδα βυθίστηκε στη θάλασσα. Για αυτό και μέχρι σήμερα η εν λόγω θάλασσα παραμένει

απροσπέλαστη και ανεξερεύνητη, εφόσον εμποδίζουν την πρόσβαση οι τεράστιοι όγκοι λάσπης που σχηματίστηκαν από τον καταποντισμό του νησιού». (Τίμαιος,25d).

Η άγαν ελευθερία έοικε εις άγαν δουλείαν μεταβάλλειν.

Φαίνεται πως η υπερβολική ελευθερία μετατρέπεται σε υπερβολική υποδούλωση.

— Πλάτων, Πολιτεία 564A

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ANNAS, J.E., *Πλάτων - Μια σύντομη εισαγωγή. Σειρά βιβλίου: Φιλοσοφική Βιβλιοθήκη*, εκδ. Θύραθεν, Θεσσαλονίκη 2014.
- BENSON, H.H., *A Companion to Plato*, Blackwell. First published 2006 by Blackwell Publishing Ltd, 2006.
- BRUN, J., *Ο Πλάτων και η Ακαδημία του.*, εκδ. Ιωαν. Ν. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 1967.
- KOYRE, A. Alexandre, «*Φιλοσοφία και Πολιτεία-Εισαγωγή στην ανάγνωση του Πλάτωνα*», εκδ. Αλεξάνδρεια, 1990.
- LAERTES, D., *Βίοι φιλοσόφων, Βιβλίο Γ' ΠΛΑΤΩΝ. ΔΑΙΔΑΛΟΣ* 1965.
- MASCHIO, D.E.A., «*Πλάτωνας- Η αλήθεια είναι αλλού*», επαρούσα εκδ. Emse Edapp S.L, 2019, Μτφρ. Νάσος Κυριαζόπουλος, Δ.Φ. επιμέλεια-διόρθωση, Μαρία Αλεξίου.
- PLATO, *Phaedo* 65b.
- POPPER, K.R., «*Plato's theory of forms or ideas*». *The Open Society and Its Enemies, The spell of Plato*. Princeton University Press., 2013.
- REEVE, C.D.C., «*Epistemology and Metaphysics, Psychopathology*». *Philosopher-Kings: The Argument of Plato's Republic*. Hackett Publishing, 2006.
- TAYLOR, A.E., *Πλάτων: Ο άνθρωπος και το έργο του*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, 2009.
- THESLEFF, H., "*Plato's Life*." Press, G. ed. *The Continuum Companion to Plato*. Λονδίνο, Νέα Υόρκη: London, 2012.
- ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ : *Νέα Δομή, τόμος 5 (σελ.104)*, εκδ.: ΔΟΜΗ.
- ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, Ι., *Εισαγωγή στον Πλάτωνα «Χρονολόγηση Πλατωνικών έργων» σ. 98*, Πανεπιστημιακές παραδόσεις, 1964.
- ΚΑΛΦΑΣ, Β.- Γ. ΖΩΓΡΑΦΙΔΗΣ, *Αρχαίοι Έλληνες Φιλόσοφοι*, εκδ. : Ίδρυμα Τριανταφυλλίδη, Αθήνα 2011.
- ΚΟΡΜΠΙΕΤΗ, Η., *Πλάτων, Επιστολή Ζ΄*, Αθήνα, 1997.

- ΠΑΠΠΑ, Έ., *Ο Πλάτωνας στην εποχή μας*, εκδ.: Εικοστού Πρώτου, Αθήνα 1997.
- ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ, Ε. Π., *Το θρησκευτικό βίωμα στον Πλάτωνα*, σ. 88 – 163, εκδ. ΔΩΔΩΝΗ, Αθήνα – Γιάννινα, 1992.
- ΣΤΕΡΓΙΟΥΛΗΣ Ε. –Α. ΣΤΕΦΟΣ. –Γ. ΧΑΡΙΤΙΔΟΥ, *Ιστορίας της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, Α,Β,Γ Γυμνασίου*, εκδόσεις: ΙΤΥΕ- ΟΕΔΒ, 2017.
- ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΥ, Θ. Κ- Σ. ΤΣΙΤΣΙΡΙΔΗ - Λ. ΑΝΤΖΟΥΛΗ - Γ. ΚΡΙΤΣΕΛΗ, *Ανθολογία Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας (Τόμος Α, καθηγητή)*, 2002.
- ΣΚΟΥΤΕΡΟΠΟΥΛΟΣ Ν., *Πλάτων : Πολιτεία, σειρά αρχαίοι φιλόσοφοι*, εκδ. ΠΟΛΙΣ, 2014.

Ιστοσελίδες

- <http://www.hellenicaworld.com/Greece/Person/gr/Platon.html>, «Παρουσίαση έρευνας της εφημερίδας Guardian. της Χριστίνας Κατσαντώνη»), («Αρχική έρευνα του Guardian και Time»), («Ranker.com - The most influential people of all time»).
- <https://el.wikipedia.org/wiki>, Απολογία Σωκράτους, (Πλάτων).
- <https://el.wikipedia.org/wiki>, Πλάτων.